

Vinkovci u Domovinskom ratu

Matić, Josipa

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:064030>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-05**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i povijesti

Josipa Matić

Vinkovci u Domovinskom ratu

Diplomski rad

Mentor : doc. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2020.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera
Filozofski fakultet u Osijeku
Odsjek za povijest
Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti i povijesti

Josipa Matić
Vinkovci u Domovinskom ratu

Diplomski rad

Humanističke znanosti, povijest, hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor : doc. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2020.

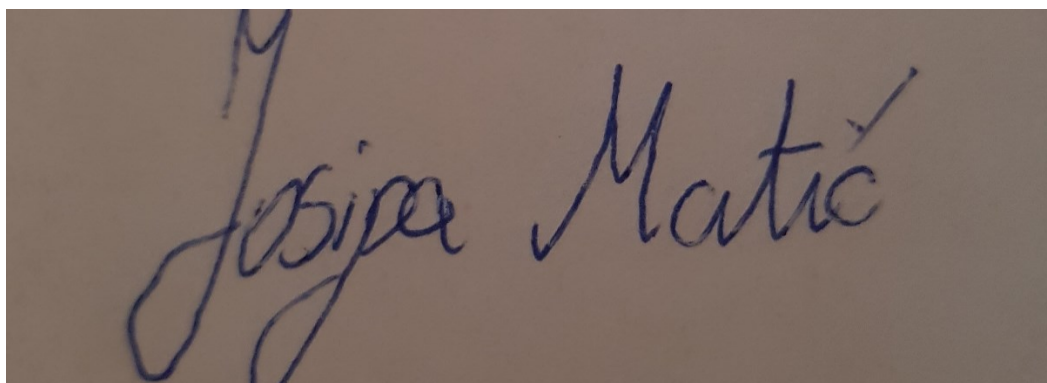
IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad napravila samostalno te da u njemu nema prepisanih, kopiranih ili prenesenih djelova tekstova drugih autora, a da nisu naznačeni kao citati zajedno s izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet u Osijeku trajno pohrani i javno objavi ovaj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta u Osijeku, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera i Nacionalne i Sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 16.9.2020.

JMBAG
0122219435,

Ime i prezime studenta

A photograph of a handwritten signature in blue ink on a light-colored background. The signature reads "Josipa Matic" in a cursive script. The letter 'M' at the beginning is particularly large and stylized.

Sažetak

Raspad komunističkog poretka u državama istočne Europe donosi promjene političkog poretka, koje nisu zaobišle Jugoslaviju. Prijelaz iz jednostranačkog u višestranački sustav je dočekan s oduševljenjem većega dijela hrvatskog naroda. Usporedno s usponom Slobodana Miloševića na čelo Saveza komunista Srbije, sve se jače spominjao problem srpskog naroda na prostoru nekadašnjih socijalističkih republika. Velikosrpske težnje bile su jasno izjašnjene u Memorandumu SANU-a, objavljenome 1986. Nakon provedenih prvih višestranačkih izbora 1990. bila je jasna težnja za promjenom postojećeg političkog sustava. Kao reakciju na rezultat istih u kolovozu 1990. je započela pobuna dijela srpskog stanovništva. Jedno od većih kriznih žarišta bila je istočna Slavonija. Žestoke bitke vodile su se u svim većim gradovima, pa tako i u Osijeku. Potkraj 1991. dolazi do smirivanja napetosti i prestanka većih ratnih djelovanja. Potpisivanjem Sarajevskog primirja i dolaskom UNPROFOR-a na području Slavonije dolazi do povremenih napada pobunjenika, ali i daljnjeg progona nesrpskog stanovništva koje je ostalo na tom području. Povratak u ta područja bio je moguć nakon vojnog poraza pobunjenih Srba i potpisivanja Erdutskog sporazuma.

Ključni pojmovi: JNA, Hrvatska vojska, UNPROFOR, velikosrpska pobuna, grad Vinkovci

Sadržaj

Uvod.....	6
1. Demokratske promjene i višestranački izbori u Hrvatskoj	7
2. Velikosrpska pobuna na prostoru Hrvatske.....	9
3. Nacionalno-politički odnosi na prostoru općine Vinkovci.....	12
3.1. Međunacionalni odnosi prije izbijanja rata.....	12
3.2. Začeci velikosrpske pobune.....	15
4. Prvi mjeseci rata na prostoru grada Vinkovaca.....	17
4.1. Odnosi snaga na prostoru grada Vinkovaca.....	17
4.2. Obrana i ustroj borbenih jedinica.....	19
4.3. 109. brigada u obrani grada Vinkovaca.....	20
5. Vinkovci i okolica u ratnoj jeseni 1991.....	22
5.1. Obrana Vinkovaca u jesen 1991.....	22
5.2. Pokušaji deblokade Vukovara.....	24
5.3. Događanja na kraju 1991. i početku 1992.	27
5.4. Civilne institucije u ratnim zbivanjima.....	28
6. Vinkovačko područje u vrijeme mandata UNPROFOR-a.....	31
7. Gospodarske prilike na području grada Vinkovaca za vrijeme.....	
Domovinskog rata.....	35
Zaključak.....	42
Literatura i izvori.....	43

Uvod

Prostor istočne Slavonije bilo je poprište teških bitaka u razdoblju Domovinskoga rata. Tematsko područje ovoga rada je područje tadašnje općine Vinkovci i samoga grada. Prvo poglavlje posvećeno je razvoju situacije prije, tijekom i nakon višestranačkih izbora u Hrvatskoj. Drugo poglavlje donosi reakciju političkog vodstva Srba u Hrvatskoj, koje je aktivno poticalo stanovništvo na pobunu protiv tek nastale države. Treće poglavlje bavi se problematikom nacionalnih odnosa na području tadašnje općine Vinkovci i izbijanjem prvih sukoba. Sukobi jačaju i prelaze u rat u kojem je JNA igrala ulogu tzv. tampon-zone. Barikade na kojima je stražarilo naoružano lokalno stanovništvo bile su sve češća pojava. Četvrto poglavlje razmatra događanja u ljeto 1991. kada sukobi prelaze u rat. Jesen 1991. donijela je izazove i iskušenja za obranu grada Vinkovaca, uz sukobe visokog intenziteta. Peto poglavlje opisuje tijek obrane šireg prostora grada Vinkovaca, okupljenog u operativnu grupu Vinkovci-Vukovar-Županja. Stupanjem na snagu Sarajevskog primirja JNA je napustila Hrvatsku. Tada je završilo razdoblje žestokih sukoba na vinkovačkom području. Šesto poglavlje bavi se razdobljem „ni rata ni mira“, koje je trajalo sve do završetka ratnog sukoba. Na okupirana područja došle su zaštitne snage UNPROFOR-a koje su trebale omogućiti trajni mir i povratak prognanih u svoje domove. Misija nije polučila željene rezultate, a uzrok tome bilo je zamršeno stanje na terenu. Sedmo poglavlje bavi se društvenim, kulturnim i gospodarskim prilikama u gradu i njegovoj okolini. Ratna zbivanja zahvatila su velike gospodarske subjekte, kao što su poljoprivredno-industrijski kombinat Vinkovci i drvna industrija *Spačva*. Cilj ovoga rada je prikazati razdoblje prije početka ratnih sukoba, obilježja ratovanja, odnos snaga na terenu i povezati iznešeno s krajnjim ishodom ratnih događanja. Glavno pitanje koje je postavljeno prilikom pisanja ovoga rada je kako su se ratna zbivanja odrazila na grad, njegove stanovnike i branitelje. Literatura koju sam koristila je raznolika. Uz pomoć znanstvenih članaka i relevantne literature predočena je šira slika o ratnim događanjima u Vinkovcima i okolini. Velika pomoć u izradi ovoga diplomskog rada bila mi je monografija o 109. vinkovačkoj brigadi: „109. brigada na pragu Hrvatske, u kojoj su ratni zapovjednici 109. brigade iznijeli svoja sjećanja. Također je korišten i rad Davora Marijana o bitci za Vukovar, koji je objavljen u časopisu *Scrinia Slavonica*. Za pisanje dijela diplomskog rada o civilnom životu i civilnim institucijama poslužila je i monografija o vinkovačkoj knjižnici : „Vinkovačka knjižnica iz pera i duše.“

1. Demokratske promjene i višestranački izbori u Hrvatskoj

Krajem 1980.-ih došlo je do jačanja političke krize u Jugoslaviji. Suprotnosti oko viđenja političke budućnosti zajedničke države počele su rasti.¹ Nakon smrti doživotnog predsjednika SFRJ Josipa Broza Tita djelovalo je Predsjedništvo, koje se sastojalo od jednog predstavnika svake od šest republika i autonomnih pokrajina Kosova i Vojvodine.² Predsjedništvo je djelovalo po principu rotacije, svake godine na čelno mjesto je dolazio predstavnik druge republike. Posljednjim saveznim ustavom iz 1974., republikama i pokrajinama dane su veće ovlasti. Time je došlo do slabljenja saveznih vlasti.³ Ustav iz 1974. godine preobrazio je državu u labavu konfederaciju, gdje je svaka republika mogla sama odlučivati o svojim političkim pitanjima. Takav odnos snaga izazivao je rasprave između *reformatora* (koji su se zalagali za promjenu političkoga sustava) i *ustavobranitelja* (sve promjene moraju se postići u sklopu postojećeg ustava).⁴ Vrlo različita poimanja o budućnosti federacije imale su Slovenija, Hrvatska i autonomne pokrajine, koje su u većem dijelu tražile proširenja ovlasti saveznih tijela.⁵ Nasuprot njima Srbija se zalagala za veću centralizaciju. Centralizacija bi tada Jugoslaviju pretvorila u proširenu Srbiju, što bi državu vratilo u odnose prije donošenja posljednjeg Ustava. Sukob je 1989. ušao u svoju završnu fazu. U skladu s težnjama ka većoj demokratizaciji Republika Slovenija podnijela je amandmane na svoj ustav. Unatoč pritisku da se ti amandmani ne prihvate, slovenska skupština je prihvatila iste koji joj donose pravo na odcjepljenje.⁶ U međuvremenu, u Hrvatskoj se od početka 1989. počinju osnivati oporbene političke stranke.⁷ Između ostalih osnovane su Hrvatska socijalno-liberalna stranka (HSLŠ) i Hrvatska demokratska zajednica (HDZ). Druga će postati nositelj državne politike u Hrvatskoj od 1990., pa sve do kraja desetljeća. Krajem 1980-ih situacija se mijenja i u Srbiji, gdje se ustavnim amandmanima ukidaju autonomije Vojvodine i Kosova.⁸ Postavljanjem novih čelnika u Vojvodini i na Kosovu stvoreni su uvjeti za srpsku prevlast u predsjedništvu SFRJ. Nakon što je „antibirokratska revolucija“ provedena na području Srbije, postojala je opasnost

¹ Barić Nikica, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, 2005., 25.

² Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, 25

³ Isto, 26.

⁴ Pauković Davor, *Posljednji kongres Saveza komunista Jugoslavije, uzroci, tijek i posljedice raspada*, *Suvremene teme* 1 (2012) 21.-32.

⁵ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 26.

⁶ Pauković, *Posljednji kongres Saveza*, 22.

⁷ Radelić Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991. od zajedništva do razlaza*, 590.

⁸ Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji*, 30.

da se takav razvoj događaja prenese i na druge republike. Takav ishod događanja dodatno bi destabilizirao tek uspostavljena vodstva Republika. Rukovodstva Slovenije i Hrvatske bili su u strahu da će biti sljedeće na udaru „antibirokrata.“⁹

Prema utvrđenom planu 1. prosinca 1989. u Sloveniji trebao je biti održan „Miting istine“, koji je trebao Sloveniji prenijeti „istinu“ o Kosovu. Ovakva pojačana velikosrpska propagandna aktivnost bila je stvarnost u Jugoslaviji još od mitinga na Kosovu 1989., kada se obilježavala 600. obljetnica Kosovske bitke. Odgovor slovenskih vlasti bio je zabrana mitinga, kao razlog navedena je bojazan da bi miting mogao izazvati nasilje.¹⁰ Potporu takvom stavu pružilo je i hrvatsko rukovodstvo.

Na zabranu mitinga srbijanska strana odgovara ekonomskom blokadom Slovenije. Prema Zdenku Radeliću, ekonomska blokada Slovenije i ulaz Srbije u zajedničke jugoslavenske devizne zalihe bio je dokaz da se u području zajedničkih financija Jugoslavija raspala. Gospodarski raspad bio je uvod u društveni raspad do tada zajedničke države.

Tako se politički sukob prenio i na gospodarstvo. Nepovoljno ozračje bilo je uvod u posljednji kongres Saveza komunista Jugoslavije. Prije nego što će republički savezi krenuti na kongres usvojeni su zaključci o tome kakav bi stav određeni republički savezi trebali imati o budućnosti države. Savez komunista Srbije kao jedini oblik funkcioniranja države priznavao je demokratski centralizam po načelu „jedan član, jedan glas“. ¹¹ Slovenski SK bio je stava da se slobodni i višestranački izbori moraju provesti. ¹² Uz to ponovljen je prijedlog o „asimetričnoj federaciji.“ U pogledu reforme SKJ, Savez komunista Hrvatske iznio je svoje viđenje budućnosti zemlje kao zajednice slobodnih republika. Naravno u sklopu zajedničke federacije i u duhu poštivanja Ustava iz 1974.

Unatoč razilaženjima u stavovima kongres je krenuo sa svojim programom. Već tada bilo je jasno da će se na izvanrednom kongresu teško postići bilo kakav dogovor. Četrnaesti izvanredni kongres Savez komunista Jugoslavije se održao od 20. do 22. siječnja 1990. u dvorani „Sava centar“ u Beogradu. U ponedjeljak je započela 2. plenarna sjednica na kojoj se trebalo odlučiti o deklaraciji SKJ, koja je trebala biti opći dokument kongresa. ¹³ Velik dio amandmana na taj dokument je odbijen, postalo je jasno da sudjelovanje na kongresu neće biti moguće. Kao reakciju na opće neslaganje i nesporazume, hrvatska i slovenska delegacija napustile su kongres. Raspad vladajuće stranke postao je i raspad društvenog poretka. Slom jednostranačja u Jugoslaviji treba promatrati u kontekstu procesa raspada komunizma diljem tadašnje istočne Europe. Domino-efekt se nezaustavljivo kretao, a sljedeća na redu bila je

⁹ Pauković, *Posljednji kongres Saveza komunista*, 22.

¹⁰ Isto, 22.

¹¹ Pauković, *Posljednji kongres Saveza komunista Jugoslavije* 23.

¹² Isto, 23.

¹³ Pauković, 25

Jugoslavija. Održavanje višestranačkih izbora i uvođenje demokratskog sustava bili su znak jugoslavenskim komunistima da se proces demokratizacije neće moći izbjeći.¹⁴ Više nije bilo vremena za čekanje i 1990. Sabor SRH osniva izbornu komisiju.¹⁵ Početkom veljače 1990. raspisani su višestranački izbori, birani su zastupnici za Vijeće općina, Društveno-političko vijeće i za Vijeće udruženog rada.¹⁶ Većinu mjesta je osvojila Hrvatska demokratska zajednica pod vodstvom dr. Franje Tuđmana.¹⁷

Nakon četrdeset i pet godina ponovno je konstituiran višestranački sabor dana 30. svibnja 1990. Promjena političkog sustava je izazvala sve veće kritike od strane političara srpske orijentacije što je dovelo do izbijanja pobune dijela srpskog stanovništva. Raspadom vladajuće stranke raspao se društveni poredak, jer više nije bilo elemenata koji bi držao na okupu različite poglede na nagomilane probleme koji su mučili državu u nestajanju. Slom jednostranačja u Jugoslaviji treba promatrati u kontekstu procesa raspada komunizma diljem tadašnje istočne Europe. Pobjeda HDZ-a bila je zasnovana na obećanju o većim slobodama kako Hrvata, tako i svih naroda. Velika mobilizacija biračkog tijela za Hrvatsku demokratsku zajednicu, ali i podjele unutar do tada vladajuće stranke SKH. donijele su pobjedu HDZ-u.

Nakon četrdeset i pet godina ponovno je konstituiran višestranački sabor dana 30. svibnja 1990. Promjena političkog sustava je izazvala sve veće kritike od strane političara srpske orijentacije, što je dovelo do izbijanja pobune dijela srpskog stanovništva. Samoj pobuni prethodila je žestoka propagandna aktivnost usmjerena protiv novog hrvatskog rukovodstva, optužujući ga za rušenje Jugoslavije. Na prostoru Republike Hrvatske sve češće su događaju mitinzi i prosvjedni skupovi srpskog stanovništva u Hrvatskoj. Na njima se sve jače počinju čuti ideje o tome kako svi krajevi u kojima žive Srbi trebaju biti dio neke nove Jugoslavije, čije bi središte bilo u Beogradu. Naravno, to je bila krinka za neku novu, veliku Srbiju.

2. Velikosrpska pobuna u Hrvatskoj

Krajem 1980-ih među srpskim političarima s područja Hrvatske počele su se javljati ideje o tome kako će nova hrvatska država nastaviti provoditi politiku nesnošljivosti, baštinjenu u režimu Nezavisne države Hrvatske. Idejnu potporu novome srpskom nacionalizmu pružio je „Memorandum“ Srpske akademije nauka i umetnosti. Ovim je dokumentom na temelju stvaranja slike o ugroženosti srpskog naroda istaknut podređen položaj srpskih zemalja koji trpe gospodarsku i političku diskriminaciju.¹⁸ Ovakva tvrdnja nije mogla imati političku težinu

¹⁴ Barić, *Srpska pobuna*, 33.

¹⁵ Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji*, 591.

¹⁶ Isto, 591.

¹⁷ Barić, *Srpska pobuna*, 35.

¹⁸ Luka Knez, *Demokratski procesi i početak srpske pobune na prostoru zadarske, benkovačke i obrovačke općine tijekom 1989. i 1990.*, *Rostra* 9, (2018).

s obzirom na veliku zastupljenost Srba u državnoj upravi. Posebno je bila naglašena ugroženost Srba od strane hrvatskih vlasti s posebnim naglaskom na razjedinjenost teritorija.¹⁹ Mit o ugroženosti je dodatno potpirivan propagandom vođenom od strane političkih vođa, ali i medija. Ubrzo je velikosrpski program dobio svoju središnju figuru u liku Slobodana Miloševića. U kratkom razdoblju okupio je mnoštvo ljudi oko sebe i tzv. antibirokratskom revolucijom smijenio vodstva Kosova, Vojvodine i Crne Gore. Tim postupkom Srbija preuzima kontrolu nad predsjedništvom SFRJ te je mogla lako nametnuti svoje odluke ostalim republikama. Uporište za ostvarenje svojih ciljeva srpska politika je imala i u Srbima iz Hrvatske koji se počinju politički angažirati. Stranka predvodnica pobune je bila Srpska demokratska stranka, čije se sjedište nalazilo u Kninu, na čelu joj se nalazio Jovan Rašković, a na potpredsjedničko mjesto stupio je Milan Babić iz Knina, kasniji predsjednik samoproglašene Republike Srpske Krajine.²⁰ Uz SDS, na prostoru gdje je srpski narod činio većinsko stanovništvo, djelovale su i još neke političke stranke, kao što su bile Savez komunista Hrvatske- Pokret za Jugoslaviju, pa čak i ogranak Srpske radikalne stranke. Program SDS-a je predvidio stvaranje autonomnog srpskog teritorija u Hrvatskoj, što će se ostvariti potkraj 1990.²¹ Slom komunističkog sustava omogućio je obnovu nacionalne afirmacije Srba u Hrvatskoj te su mogli osnivati političke organizacije i kulturna društva. Usponom Miloševića i Srbi u Hrvatskoj doživljavaju snažnu obnovu nacionalnih osjećaja, a istodobno vide zaštitnika u JNA, posljednjoj utvrdi jugoslavenstva.²² Iako je predizborna kampanja prošla bez većih incidenata, djelovanje HDZ-a izazvalo je neprijateljstvo među srpskim političkim čelnicima. Pozivanje na neovisnost hrvatskih zemalja smatrali su neprihvatljivim. Također, uoči izbora političke odnose Hrvata i Srba je uzdrmalo nekoliko incidenata. Na osnivačkoj skupštini HDZ-a u Benkovcu pokušao je atentat na predsjednika stranke Franju Tuđmana 18. ožujka 1990. Skup je održan u agresivnoj atmosferi s neprestanim provokacijama sa srpske strane.²³ Naslije je kulminiralo pokušajem atentata na predsjednika HDZ-a Franje Tuđmana od strane napadača Boška Čubrilovića.²⁴ Napetosti su se i dalje nastavile dana 19. svibnja 1990, kada je u Benkovcu „izveden“ napad na dužnosnika SDS-a Miroslava Mlinara.²⁵ Predsjednik glavnog odbora Jovan Rašković za napad je optužio Hrvate. Ovo je bila još jedna u nizu propagandnih akcija SDS-a, koja je trebala poslužiti za daljnje potvrđivanje teze o netrpeljivosti prema srpskom narodu u Hrvatskoj. Iako je mogla, Hrvatska nije nasiljem odgovarala na nasilje. Kao odgovor na ovaj napad SDS je odlučio da neće prisustovati konstituirajućoj sjednici sabora i

¹⁹ Knez, *Demokratski procesi*, 175.

²⁰ Barić, *Srpska pobuna*, 55.

²¹ Isto, 55.

²² Barić, *Srpska pobuna*, 55.

²³ Knez, *Demokratski procesi*, 188.

²⁴ Isto, 188.

²⁵ Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji*, 592.

nadalje bojkotirati njegov rad.²⁶ Sukob na relaciji SDS-HDZ je potvrdio da rješavanje nesuglasica nije bilo pitanje međusobnog dijaloga. Vodstvo JNA teško se mirilo s novonastalom situacijom, jer su promjene koji su uslijedile utjecale na to da je vojska izgubila svoj povlašteni status u društvu.²⁷ Donesena je odluka da JNA stavi pod kontrolu situaciju u Hrvatskoj i Sloveniji. Ta kontrola se vrlo lako mogla uspostaviti oružjem. Dana 22. svibnja 1990., JNA je oduzela oružje teritorijalnoj obrani koje se čuvalo u njihovim skladištima.²⁸ Na zasjedanju novog hrvatskog sabora 25. srpnja 1990. usvojeni su amandmani na Ustav. Iz naziva države izbačen je pridjev „socijalistička“, a iz grba su uklonjeni zvijezda petokraka i postavljen hrvatski grb.²⁹ Vraćanjem hrvatske zastave stavljen je naglasak na povratak hrvatske državne posebnosti, uz vjeru u nastavak pregovora i konfederaciju. Ove promjene bile su za Srbe još jedan znak da se obrasci nove vlasti nikako ne smiju prihvatiti. Predstavnnike Srba posebno je smetao hrvatski grb s prvim bijelim poljem, jer ih je podsjećao na grb i zastavu NDH, iako se isti grb nalazio u grbovima Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije i Kraljevine Jugoslavije.³⁰ Izgled zastave i grba konačno je definiran u Zakonu o grbu, zastavi i himni donesenom 21. prosinca 1990., dan nakon donošenja novog Ustava. Zaključno, svaki element koji je značio odmicanje od postojećeg sustava mogao je prouzročiti nemire među srpskim pučanstvom. Svaka i najmanja stvar mogla je biti poticaj na pobunu širih slojeva stanovništva. Ipak, cilj hrvatskih vlasti u početnim mjesecima pobune bio je pokušaj uspostavljanja dijaloga s predstavnicima samoproglšenih pobunjeničkih vlasti. Nažalost, umjesto dijaloga dogodio se rat. Također uoči izbora političke odnose Hrvata i Srba je uzdrmalo nekoliko incidenata. Na osnivačkoj skupštini HDZ-a u Benkovcu pokušao je atentat na Franju Tuđmana 18. ožujka 1990. Skup je održan u agresivnoj atmosferi s neprestanim provokacijama sa srpske strane.³¹ Predsjednik glavnog odbora Jovan Rašković za napad je optužio Hrvate. Kao odgovor na ovaj napad SDS je odlučio da neće prisustovati konstituirajućoj sjednici sabora i nadalje bojkotirati njegov rad.³² Sukob na relaciji SDS-HDZ je potvrdio da rješavanje nesuglasica nije bilo pitanje međusobnog dijaloga. Vodstvo JNA teško se mirilo s novonastalom situacijom, jer su promjene koji su uslijedile utjecale na to da je vojska izgubila svoj prevladavajući status u društvu.³³ Odlučeno je da JNA stavi pod kontrolu situaciju u Hrvatskoj i Sloveniji. Dana 22. svibnja 1990. JNA je oduzela oružje teritorijalnoj obrani, koje se čuvalo u njihovim skladištima.³⁴ Na

²⁶ Domagoj Knežević, *Srpska demokratska stranka od konstituiranja višestranačkog sabora do početka srpske pobune u Hrvatskoj* U: Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 60, (2018). 441.-442.

²⁷ Isto , 62.

²⁸ Radelić , *Hrvatska u Jugoslaviji od zajedništva do razlaza*, (Zagreb,2006.)592.

²⁹ Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji*, 592.

³⁰ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 67.

³¹ Knez, *Demokratski procesi*, 188.

³² Domagoj Knežević, *Srpska demokratska stranka od konstituiranja višestranačkog sabora do početka srpske pobune u Hrvatskoj* U: Radovi zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, 60, (2018). 441.-442.

³³ Isto , 62.

³⁴ Radelić , *Hrvatska u Jugoslaviji od zajedništva do razlaza*, (Zagreb,2006.)592.

zasjedanju Sabora 25. srpnja 1990. usvojeni su amandmani na Ustav kojim se iz naziva države izbacio pridjev „socijalistička“. S druge strane, srpski sabor je proglašen političkim predstavnikom svih hrvatskih Srba, dok je kao njegov izvršni organ konstituirano Srpsko narodno vijeće (SNV).³⁵ U isto vrijeme hrvatska strana je radila na jačanju novostečenog suvereniteta i uspostavi reda i zakona. Prve na redu bile su redarstvene snage, odnosno policija. Budući da je JNA oduzela oružje Teritorijalnoj obrani, Hrvatska je morala poduzeti mjere kako bi ojačala svoje policijske snage. MUP je za popunu svojih redova educirao oko 1700 novih policajaca od kojih su se neki kasnije pridružili vojnim postrojbama. Sve to u redovima pobunjenih Srba je izazvalo još veći bijes pa kriza uskoro doživljava svoju kulminaciju. Dana 17. kolovoza 1990. u Kninu i okolici proglašeno je ratno stanje, dok su pobunjenici drvećem, kamenjem i ostalim krupnim predmetima blokirali vitalne prometne pravce iz smjera unutrašnjosti prema moru.³⁶ Na istom području pobunjenička policija je podijelila oružje civilnom stanovništvu, a pobuni se priključuju i policajci srpske narodnosti.³⁷ Na blokiranim prometnicama pobunjenici su organizirali naoružane straže i tako još više unosili nemir među svoje dojučerašnje sumještane.³⁸ Nakon nekoliko dana situacija se smirila, uz veliku štetu nanesenu gospodarstvu. Gospodarstvo sjeverne Dalmacije pretrpjelo je velike štete, posebno u turizmu. Balvan-revolucija je pokazala kako neprestane napetosti između Srba i Hrvata nisu mogle donijeti nikakav konstruktivni dogovor. Srpska strana se pod svaku cijenu htjela odvojiti od Republike Hrvatske i pripojiti Srbiji, što je bila osnova velikosrpskog plana. On je zahtjevao da svi pripadnici srpskog naroda žive pod jednom zastavom. Unatoč neprestanim prijetnjama po nacionalnu sigurnost hrvatska strana, odnosno vojne i redarstvene snage, odgovarale su samo u nužnoj obrani.

3. Nacionalno-politički odnosi na prostoru općine Vinkovci

3.1. Međunacionalni odnosi prije izbijanja rata

Prema popisu iz 1991. na području Republike Hrvatske tada je živjelo oko 581.663 osoba koji su se izjasnili kao Srbi.³⁹ Na prostoru istočne Slavonije 1991. živjelo je 892.035 stanovnika, Hrvatima se izjasnilo 647.512 ljudi, odnosno 72.6% stanovništva koje je živjelo na tom području.⁴⁰ Među ostalim narodima⁴¹ veliki udio su činili Srbi s 16.5% stanovništva,

³⁵ Knežević, *Srpska demokratska stranka*, 422.

³⁶ Knez, *Demokratski procesi*, 195.

³⁷ Barić, *Srpska pobuna*, 79.

³⁸ Isto, 79.

³⁹ Barić, *Srpska pobuna*, 40.

⁴⁰ Dražen Živić, *Promjene narodnosnog sastava stanovništva gradskih naselja istočne Hrvatske 1910.-1991, Migracijske teme no.1.-2,(1998)*, 99.-127.

⁴¹ U bivšoj Jugoslaviji za nacionalne manjine korišten je termin narodnost, a srpski narod u Hrvatskoj bio je nešto više od nacionalne manjine, s posebnim mjestom u Ustavu, ali bez statusa konstitutivnog naroda.

odnosno u brojka 146.916.⁴² Veliki udio stanovništva spomenute regije koncentriran je u gradovima, a kretanje stanovnika u gradskim sredinama upućuje na činjenicu da je sastav stanovništva doživio temeljite izmjene.⁴³

Kada je o prostoru koji je bio pod upravom općine Vinkovci ukupan broj stanovništva se kretao u broju od 98.445 stanovnika, Hrvata je bilo 78.313, dok je broj Srba iznosio 13.170. Naselja koja su pripadala prostoru općine Vinkovci bila su: Vinkovci, Andrijaševci, Antin, Apševci, Cerić, Donje Novo Selo, Đeletovci, Gaboš, Ilača, Ivankovo, Jarmina, Karadžićevo, Komletinci, Korod, Lipovac, Marinci, Markušica, Mirkovci, Mlaka Antinska, Nijemci, Novi Jankovci, Novi Mikanovci, Nuštar, Orolik, Ostrovo, Otok, Podgrađe, Podrinje, Privlaka, Prkovci, Retkovci, Rokovci, Slakovci, Srijemske Laze, Stari Jankovci, Stari Mikanovci, Šidski Banovci, Tordinci, Vinkovački Banovci, Vođinci.⁴⁴ Sastav naselja upućuje na činjenicu da je ovo bila razmjerno velika općina koja se morala braniti sa svih strana. Ne treba izostaviti niti blizinu općine Vukovar s kojom je graničila u području današnje općine Nuštar. U pogledu područja samog grada Vinkovaca, struktura dvaju većih naroda u postotku se kretala ovako: 79,5 % stanovnika činili su Hrvati, a Srba je bilo 10,6%. Udio stanovništva srpske nacionalnosti na prostoru tadašnje općine Vinkovci nije bio neznatan, ali ipak ne pretjerano velik (u usporedbi s postotkom Srba na prostoru Vukovara od 32,3%).⁴⁵ Od ostalih manjinskih nacionalnosti treba izdvojiti Mađare (većinsko stanovništvo sela Korod) i manji broj Rusina (područje Starih Jankovaca). Ovaj kratak prikaz broja i kretanja stanovnika na prostoru bivše općine Vinkovci ukazuje da nacionalni omjer u kojem su Hrvati činili većinu bio temelj za obranu grada i općine Vinkovci od neprijatelja i koji je spriječio daljnje zauzimanje ostatka istočne Slavonije i napredovanje prema Đakovu. Po uzoru na svoje sunarodnjake iz drugih krajeva i pobunjeni Srbi iz Slavonije su radili na odvajanju iz Hrvatske.⁴⁶ Srbijanski tisak koristio se svakim i najmanjim incidentom kako bi ukazao na ugroženost Srba u istočnoj Slavoniji. Nakon što je u današnjem prigradskom naselju Mirkovci eksplodirala bomba kućne izrade 5.siječnja 1991. dogodio se „događaj naroda“, a upozorenja su poslana svim tijelima vlasti.⁴⁷ Počinitelji, odnosno krivci za postavljanje bombe bili su nepoznati. Umjesto punog pouzdanja i vjere u policijsku istragu, organizirani su mitinzi. Nakon toga nacionalne strasti se razbuktavaju pa su se događali „osvetnički napadi“ na katoličku crkvu sv. Euzebija i Poliona u Vinkovcima.⁴⁸ Dva dana nakon ovih događanja u Šidskim Banovcima je osnovano Srpsko narodno vijeće za

⁴² Živić, *Promjene narodnosnog sastava*, 101.

⁴³ Isto, 102.

⁴⁴ Ovakav teritorijalni ustroj trajao je do 1993. kada je vinkovačka općina prestala postojati. Postojeća naselja postala su dijelovima novih općina, sve do 2006. kada je područje općine Otok proglašeno gradom.

⁴⁵ Barić, *Srpska pobuna*, 39.

⁴⁶ Barić, *Srpska pobuna*, 107.

⁴⁷ Davor Runtić, *Istočnoslavonska ratna kronika Vukovar-Vinkovci 1990.-1998.* 81.

⁴⁸ Runtić, *Istočnoslavonska ratna kronika* 82.

Slavoniju, Baranju i zapadni Srijem.⁴⁹ Spomenuto vijeće postala je jezgra političkog djelovanja pobunjenih Srba, sve do kraja 1991. i proglašenja Sao Krajine, kada postaje dijelom spomenute paradržave. Navedeno tijelo je donijelo „Deklaraciju o autonomiji srpskog naroda Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema“. U njoj se ističe da „srpski narod na ovom prostoru ima pravo na samoodređenje i pripojenje matici zemlji.“ Ovakav tip proglašavanja „autonomije“, već je otprije viđen i na područjima Dalmacije, Banovine, Like i Korduna. Srbi su autonomiju na tim područjima trebali ostvariti u onim naseljima (tada općinama) gdje su činili većinu. Već u veljači 1991. pokrenuta je inicijativa o odvajanju mjesnih zajednica općine Vinkovci u kojima su većinu činili Srbi i pripajanju općini Vukovar.⁵⁰ Skupština općine Vinkovci je proglasila zahtjeve za referendum nelegalnim. Priznavanje legalnosti referendumu značilo bi izravnu povredu Ustava. Na primjeru mjesne zajednice Orolik može se steći uvid o tome kako su se referendumima provodili. U prostorima mjesnog doma u Oroliku obavljen je sastanak izbornog povjerenstva i u određeno vrijeme vrijeme je počelo glasovanje. Na glasovanje je izašlo 519 glasača, odnosno 72 % je bilo za izdvajanje iz općine Vinkovci.⁵¹ Na temelju već navedenog referendumu politička tijela pobunjenih Srba htjela su potvrditi legitimnost svojih zakona i odluka. Odluke su uvijek u pravilu bile donošene natpolovičnom većinom. Takvi referendumima poslužili su i kao poruka da većinski dio srpskog naroda u Slavoniji ne želi ostati u istoj državi zajedno s Hrvatima. Odluke naroda trebalo je samo potvrditi političkim putem pa je Srpsko narodno vijeće donijelo na sjednici održanoj u Borovu Selu 31. ožujka 1991. odluku kojom se prostori Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema pripajaju matici zemlji, odnosno Srbiji.⁵² U srpnju narodno vijeće se reorganizira kao Vlada SAO Slavonije, Baranje i Zapadnog Srijema. Daljnje političke odluke potvrđuju planove za ovladavanje prostorom Slavonije, Baranje i Srijema gdje su većinu činili Srbi. Prvi predsjednik spomenute vlade bio je Goran Hadžić. Krajem studenog 1991., prostor srpske oblasti se oblikovao od dijelova općina Beli Manastir, Dalj, Osijek (sa sjedištem u Tenji), Vinkovci (sa sjedištem u Mirkovcima) i Vukovar. SAO Slavonija, Baranja i zapadni Srijem izgubila je svoj teritorijalni značaj propašću Republike Srpske Krajine. Ona je ipak nastavila postojati kao Srpska autonomna oblast, oblik izvršne vlasti Srba na području Istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema. Izvršna tijela su se ukinula s prvim lokalnim izborima u svibnju 1997.

⁴⁹ Barić, *Srpska pobuna*, 107.

⁵⁰ Runtić, *Istočnoslavonska ratna kronika*, 109.

⁵¹ Mate Rupić, *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., dokumenti, Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj*, (Slavonski Brod, 2007.) 137.-139.

⁵² Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 107

3.2. Počeci velikosrpske pobune

Tenzije na budućem ratnom području sve više rastu. Bio je prisutan velik broj neprijateljskih diverzija. One su se događale na željeznici kao što se to dogodilo na željezničkom prijelazu Gaboš, gdje je sa zgrade skinuta hrvatska zastava.⁵³ U travnju na granice sela postavljene su barikade, pa je bila ugrožena sigurnost putovanja lokalnim cestama.⁵⁴ Putnici koji su upali na barikade bili su zastrašivani od strane pobunjeničkog stanovništva, a događala su se i ranjavanja. U Borovo Selo stižu velike količine oružja kojim se opskrbljuju pobunjenici.⁵⁵ Kao podrška pobunjenom pučanstvu u selo su dolazili pripadnici Srpske radikalne stranke, čiji je vođa bio Vojislav Šešelj. Snažne provokacije prenijele su se na vinkovačku općinu, točnije sela Tordinci i Antin.⁵⁶ Provokacije prerastaju u opći sukob dana 2. svibnja kada su u oružanoj zasjedi ubijeni djelatnici PU Vinkovci.⁵⁷ Sukob u Borovu selu poslužio je za uvođenje novih snaga JNA iz Vojvodine na područje Vukovara i Vinkovaca u pojasu nadležnosti Tuzlanskog korpusa.⁵⁸ U selima koja su graničila s općinom Vukovar počela su dežurstva civilnog stanovništva na izlazima iz sela. Odmah nakon završetka školske godine iz sela sa srpskom većinom evakuirano je civilno stanovništvo, djeca, žene i starci.⁵⁹ Kroz nekoliko tjedana sukobi su se nastavili jednakim intenzitetom, privatna imovina se uništavala u eksplozijama, postavljale su se barikade koje se ubrzo uklonjene.⁶⁰

U tim okolnostima promet je od Vinkovaca do Vukovara išao preko Marinaca i Bogdanovaca. Otežano se odvijao i željeznički promet. Policija je često zaprimala dojave o miniranju željezničkih pruga. Mjesec srpanj donosi pojačane ophodnje Jugoslavenske armije u vidu tenkova i transporterata. Na granici Hrvatske i Srbije u području Šida počinju se pomicati vojne snage Novosadskog korpusa i 1. gardijske mehanizirane divizije. Cilj ovoga gomilanja tenkova na granici je što lakši prodor i brzo osvajanje istočne Slavonije. Pristigle kolone vojnih vozila smjestile su u prostore vojarne „Đuro Salaj“ u Vinkovcima. U blizini grada došla je 1. proleterska mehanizirana brigada iz Beograda. Početkom istoga mjeseca prošla je vojna kolona od 200 vozila kao pomoć mehaniziranim jedinicama raspoređenima od Baranje do Semberije⁶¹. U noći između 4. i 5. srpnja nakon učestalih provokacija srpskih pobunjenika hrvatske snage napadaju Mirkovce.⁶² Napad je prekinut nakon intervencije i ultimatumima JNA.

⁵³ Davor Runtić, *Istočnoslavonska ratna kronika*, (Vinkovci, 2019.) 149.

⁵⁴ Isto, 153.

⁵⁵ Davor Marijan, *Bitka za Vukovar, Scrinia Slavonica*, 1.(2002.), 367.-400

⁵⁶ Šimun Penava, *Masovne grobnice Hrvata u selima Tordinci i Antin, Scrinia slavonica* ,1.(2006) 595.-628.

⁵⁷ <https://direktno.hr/direkt/nakon-29-godina-prvi-put-zivotopisi-12-redarstvenika-ubijenih-u-borovu-selu-192582/> (7.7.2020)

⁵⁸ Marijan, *Bitka za Vukovar*, 373.

⁵⁹ Petković Danijel, *Vinkovci i okolica u Domovinskom ratu*, (Vinkovci, 2019.), 43.

⁶⁰ Marijan, 373.

⁶¹ Prostor sjeveroistočnog dijela Bosne i Hercegovine, središte ove mikroregije nalazi se u gradiću Bijeljini, danas područje entiteta Republika Srpska.

⁶² Marijan Davor, *Hrvatsko ratište 1990.-1998.*, u: *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, ur: Zdenko Radelić,

Već tada moglo se naslutiti kako rat dolazi. Dana 19. srpnja po Vinkovcima počele su padati mine usmjerene iz srpskih uporišta u okolici grada.⁶³ Toga dana u gradu se prvi put oglasila sirena za opću opasnost. Jedina svrha napada je uništavanje svega što je civilizacija ostavila iza sebe. Nastavak događanja nije nudio nikakvu nadu za poboljšanje sigurnosne situacije. Do kraja mjeseca srpnja zabilježeno je nekoliko incidenata u Vinkovcima, Vukovaru, Iloku, Tovarniku i Aljmašu.⁶⁴ Kolovoz donosi potpuno razrješenje uloge JNA. Prvog dana kolovoza gardijska mehanizirana brigada iz Pančeva osvaja Dalj, Erdut i Aljmaš.⁶⁵ Istoga dana pobunjenici zauzimaju Dalj pri čemu su izvršili masakr nad preostalim stanovništvom. Ratna osvajanja nastavila su se i dalje. Prešavši republičku granicu 51. mehanizirana brigada JNA došla je na područje Slavonije i zaposjela pravac Erdut-Dalj-Borovo Selo-Bobota-Bijelo Brdo s ciljem daljnjeg napredovanja prema Osijeku.⁶⁶ Veliki problem za obranu Vinkovaca bila je prisutnost JNA u prostoru tadašnje vojarne „Đuro Salaj“. Kretanja vojske iz vojarne postala su česta pojava po okolnim mjestima i gradovima. Pravci ulaska bili su Đakovo, Šid, Županja prema Vinkovcima i Mirkovcima.⁶⁷ Vojne kolone koje su se kretale po selima izazivale su nered. Bilo je i ranjenih civila.⁶⁸ Kolone vojnih vozila bile su česte po prometnim pravcima od Mirkovaca prema Šidu. Za upravljačima vojnih kamiona bili su srbijanski rezervisti.⁶⁹ Sredinom istog mjeseca počinju pripreme za aktivnu obranu grada i šireg područja. U večernjim satima 22. kolovoza iz vojarne začula se pucnjava.⁷⁰ Aktivni su bili i snajperisti iz susjednih Mirkovaca, čiji je glavni cilj bio područje grada.⁷¹ Dana 24. kolovoza počela je operacija osvajanja Vukovara, što je utjecalo i na razvoj događaja u vinkovačkoj općini. Nakon prva tri dana sukoba potpisano je primirje, koje je hrvatska strana poštivala. Navečer agresorska vojska je prekršila isto i napala Vinkovce iz haubica.⁷² Primirje je trajalo do 2. rujna, kada se borbena djelovanja nastavljaju. Neprijatelj upada i zauzima mjesto Berak. Kao u Dalju, preostalo civilno stanovništvo je ubijeno na okrutan način, a neki se i danas vode kao nestali. Početak rujna označio je početak teške borbe za opstanak grada Vinkovaca i vinkovačke općine. Snage Jugoslavenske armije počet će sa sve agresivnijim pokušajima zaposjedanja Vukovara i Vinkovaca. Snage hrvatske vojske bile su suočene s nadmoćnijim neprijateljem koji je imao na raspolaganju tehniku i ljudstvo. Hrvatske snage se naoružavaju, ali vrlo sporo i postepeno. Uskoro će se pokazati da takav neravnopravan odnos snaga nije uspio donijeti konačnu prevlast

⁶³ Martin Grgurovac, *Vinkovci i okolica- ratne devedesete*, slikopisne memoralijske, 12.

⁶⁴ Marijan, *Bitka za Vukovar*, 121.

⁶⁵ Ivan Petrinović, *Prilike i nastajanje brigade*, u: 109, brigada na vratima Hrvatske, ur. Zlatko Virć, (Zagreb-Vinkovci, 2011.) 58.-59.

⁶⁶ Petrinović, *Prilike i nastajanje brigade*, 59.

⁶⁷ Runtić, *Istočnoslavonska ratna kronika*, 472.

⁶⁸ Isto, 472.

⁶⁹ Isto, 487.

⁷⁰ Runtić, *Istočnoslavonska ratna kronika*, 492.

⁷¹ Grgurovac, *Vinkovci i okolica*, 13

⁷² Runtić, *Istočnoslavonska ratna kronika*, 499.

i pobjedu snagama JNA i paravojnih skupina. Glavni razlog zašto JNA nije s lakoćom osvojila prostor istočne Slavonije bio je u nedovoljnoj borbenoj spremnosti vojnika JNA. Nije bilo jasno za koga se treba boriti za Jugoslaviju ili za Srbiju. Iako su bolja tehnička opremljenost i opremljenost u ljudstvu mogli biti jezičac na vagi koji bi išao u prednost agresorskoj vojsci, u ovom slučaju previđanja o brzom osvajanju i napredovanju prema Zagrebu pokazala su se neosnovanima.

4. Prvi mjeseci rata na području grada Vinkovaca

4.1. Odnosi snaga na prostoru grada Vinkovaca

Preustrojem JNA krajem 1988. područje istočne Slavonije postalo je dijelom 5. armijske oblasti. Istočna Slavonija, Baranja i sjeveroistočna Bosna došle su pod nadležnost Tuzlanskog korpusa zajedno s nekoliko postrojba pod izravnim zapovjedništvom 1.vojne oblasti.⁷³ Nakon sukoba u Borovu Selu počele su pripreme za rat. Sve veći broj muškaraca, ali i žena uključuje su u vojne odrede Zbora narodne garde. Na prostorima istočne Slavonije u napadima bilo je, od svibnja do prosinca 1991., angažirano 7 mehaniziranih brigada, 6 motoriziranih brigada, 2 oklopne brigade, 10 topničkih odreda i pukova, oko 10 odreda paravojnih formacija i TO.⁷⁴ Ovakvo gomilanje najelitnijih vojnih postrojbi pokazat će se kao pogrešna taktika, jer je neprestano vojno djelovanje iscrpljivalo ionako nedovoljno motiviranu vojsku. Na granici situaciju je pratio Novosadski korpus uz jaka posadna mjesta u zapadnom dijelu Vojvodine.⁷⁵ S obzirom na blizinu državne granice kretanje vojnih vozila moglo se odvijati bez većih poteškoća. Olakotna okolnost za JNA u gradu bila je vojarna. Nakon masakra u Borovu Selu u nju je došao 2. mehanizirani bataljun 36. mehanizirane brigade iz Subotice.⁷⁶ Prema obavještajnim procjenama u vojarni se nalazilo 200 pripadnika različitih oružanih formacija, mješovitog artiljerijskog puka, jedne mehanizirane čete, jednog artiljerijskog puka i brigade protuzračne obrane uz nešto pripadnika lokalnih odreda teritorijalne obrane.⁷⁷ Tijekom srpnja iz vojarnje je pobjeglo 20 ročnika koji su uz pomoć hrvatskih vojnika vraćeni svojim obiteljima. O atmosferi koja je vladala među ročnicima JA govori i događaj iz 11. rujna kada su se neki od njih predali hrvatskim vojnicima. Bili su raznolikog nacionalnog sastava, trideset Mađara, jedan Hrvat i jedan Srbin.⁷⁸ Uz časnike i podčasnike bilo je i nešto naoružane redovne vojske. Vojnicima je predloženo da prijeđu na hrvatsku stranu što su i učinili. Hrvatski vojnici oduzeli su vojno oružje, a vozač vojnog kamiona se predao.⁷⁹ Vojnici mađarske nacionalnosti izrazili

⁷³ Marijan, *Bitka za Vukovar*,368.

⁷⁴ Petrinović Ivan, *Prilike i nastajanje brigade u: 109.brigada na vratima Hrvatske*, ur.Zlatko Virc, (Zagreb-Vinkovci,2011.),26.

⁷⁵ Marijan,*Bitka za Vukovar*,368

⁷⁶ Isto, 368.

⁷⁷ Petrinović, *Prilike i nastajanje brigade*, 80.

⁷⁸ Runtić, *Istočnoslavonska ratna kronika*,618.

⁷⁹ Isto,619.

su želju za odlaskom u Mađarsku što im je omogućeno. Kao reakcija na taj čin vojarna je uputila ultimatum za vraćanjem vojnika. Tada se u gradu oglasila sirena za opću opasnost.⁸⁰ Tog dana počinju intenzivni napadi na grad Vinkovce iz svih oružja. Grad je gađan iz topova, minobacača i mitraljeza.⁸¹ Bilo je jasno kako će ovakva situacija postati neodrživa za branitelje i civilno stanovništvo. Kako bi se barem malo pojačala sigurnost u gradu i brigade opskrbile oružjem, hrvatska vojska je odlučila blokirati vojarnu.⁸² Iako su vojarne u drugim dijelovima Hrvatske bile blokirane oružjem i napadima, vinkovačka vojarna se predala mirno dana 26. rujna. Uzrok tome bili su opsežni pregovori vođeni između zapovjednika vojarne Branislava Đorđevića i kriznog stožera općine Vinkovci. Na početku borbenih akcija u srpnju snage neprijatelja brojale su oko 10000 pripadnika JNA, domaćeg stanovništva kojeg nije bilo više od 2000 ljudi i srpskih dobrovoljaca čiji se broj kretao oko 800 ljudi. Vojna tehnika je brojala oko 120 tenkova, 140 oklopnih vozila, 130 komada raznog oružja i preko 1000 komada za protuoklopnu borbu.⁸³ Snagama JNA suprotstavili su se 109. brigada Zbora narodne garde s oko 2100 pripadnika, 3., „A“ brigada s oko 350 pripadnika. Vojne postrojbe činile su još i Samostalna vinkovačka satnija s 200 pripadnika, policajci PU Vinkovci i postrojbe HOS-a.⁸⁴ Hrvatske snage imale su na raspolaganju u to vrijeme 2500 komada automatskih pušaka, oko 50 komada poluautomatskih pušaka, puškomitraljeza, ručnih bacača „zolja“ i „osa“. U manjem broju vojnici su posjedovali karabine i lovačke puške. Od mjeseca rujna pod oružjem nije bilo više od 2500 ljudi. Sa strane JNA napadna operacija osvajanja istočne Slavonije je trebala proći u što kraćem roku. JNA je sredinom rujna na pravcu Šid-Vinkovci dovođila svoje posade u obliku 1. proleterske gardijske brigade i 252. oklopne brigade iz Kraljeva.⁸⁵ Brigada je unatoč dobroj pripremljenosti imala probleme s ljudstvom. Problem s ljudstvom bio je izazvan teškim uvjetima na ratištu i osjećaju odbojnosti prema vojsci države koja se u tom trenutku raspadala. Na temelju navedenih podataka može se reći da je odnos snaga u početnim mjesecima bio neravnotežan. Iako nadmoćna u borbenoj tehnici i ljudstvu, JNA nije uspjela dokazati svoju nadmoć na terenu. Razlog tomu bio je u tome što je JNA svu tehniku i ljudstvo usmjerila upravo na osvajanje istočne Slavonije i daljnje napredovanje prema Zagrebu. Također, jedan od razloga bi mogao biti vrlo nizak borbeni moral ljudi koji su borili u njihovim redovima, ali i nejasno postavljen cilj agresije, zbog čega su jedinice na terenu djelovale neusklađeno i stihijski. Dodatno slabljenje vojnih snaga JNA prouzročila su i česta dezertiranja mladih rezervista i ročnika. Ovako nedefinirani cilj agresije iznimno je negativno utjecao kako na vojne starješine,

⁸⁰ Isto, 619.

⁸¹ Tomo Šalić, *Sjećanja na vinkovačku knjižnicu*, U: *Vinkovačka knjižnica iz pera duše i sjećanja* ur. Emilija Pezer, (Vinkovci, 2010) 127.

⁸² Josip Matić : *Kako smo stasali*, u : *109. brigada na vratima Hrvatske*, ur: Zlatko Virc, (Zagreb, Vinkovci 2011.) 79

⁸³ Petrinović, *Prilike i nastajanje*, 48.

⁸⁴ Isto, 48.

⁸⁵ Marijan, *Bitka za Vukovar*, 380.

tako i na njihove podređene.⁸⁶ S obzirom na sve navedeno, glavni ciljevi napada na istočnu Slavoniju nisu bili u potpunosti ostvareni. Umjesto borbi u trajanju od nekoliko tjedana, borbena djelovanja su se odužila na nekoliko mjeseci.

4.2. Obrana i ustroj bojnih jedinica

Sigurnosna situacija na području grada Vinkovaca i istočne Slavonije zahtijevala je pripremu odgovarajućeg sustava obrane. Kada je postalo jasno da su rješenja jugoslavenske krize osuđena na propast, nad mladom hrvatskom državom nadvila se sjena mogućeg državnog udara.⁸⁷ Koji se, na sreću nije dogodio. Općina Vinkovci raspolagala je s oko 20000 vojnih obveznika, zajedno s 3500 pripadnika teritorijalne obrane, dobro organiziranom civilnom zaštitom i pripremljenom općenarodnom obranom u društvenim poduzećima.⁸⁸ Do kraja svibnja 1991. sve pripreme za rat bile su izvršene.⁸⁹ Veliki dio oružja bio je u rukama nekadašnje teritorijalne obrane što će kasnije biti veliki problem zbog određenog broja pripadnika koji su oružje davali u ruke protivničkoj strani. Takva situacija je pripremila buduće vojne vođe na nove izazove. Počinje formiranje prvih vojnih odreda. Područje Vinkovaca i Županje bilo je glavno područje 109. brigade u početnim mjesecima obrane. Podloga organizacijskoj strukturi bile su nekadašnje jedinice Teritorijalne obrane.⁹⁰ Početna mobilizacija brigade je izvršena krajem lipnja, da bi se iz nje kasnije izdvojila 131. brigada sa sjedištem u Županji. Vojni ustroj bio je potaknut uspostavom regionalnih zapovjedništava. Od mjeseca srpnja zapovjedništvo je promijenilo nekoliko imena da bi na kraju postalo zapovjedništvo 1. operativne zone.⁹¹ Na terenu situacija se pokrenula početkom mjeseca srpnja kada prostor između Vinkovaca i Vukovara postajem poprištem otvorenih sukoba.⁹² U seoskim sredinama događale su se pobunjeničke aktivnosti, potpomognute jedinicama JNA. Ona su postala žarišta velikosrpske pobune u istočnoj Slavoniji. Sela u blizini s većinskim srpskim stanovništvom dodatno su otežavala situaciju, jedno od njih bili su Mirkovci. U noći s na 4. na 5. srpnja kao odgovor na učestale provokacije koje su stanovnici Mirkovaca upućivali prema gradu Vinkovcima izvršen je iznenadni napad.⁹³ Glavna postrojba koja je izvela napad bila je 3. "A" brigada ZNG-a. Povod za iznenadni napad na Mirkovce bila je pošiljka hrane, potrošnog materijala i „gas-maski“ koja je poslana iz Beograda.⁹⁴ Pobunjenici se nisu mogli pomiriti s

⁸⁶ Petrinović, *Prilike i nastajanje*, 29.

⁸⁷ Ivan Petrinović: *Prilike i nastajanje brigade*, 33.

⁸⁸ Petrinović, *Prilike i nastajanje brigade*, 30.

⁸⁹ Isto, 26.

⁹⁰ Marijan, *Bitka za Vukovar*, 370.

⁹¹ Marijan, *Bitka za Vukovar*, 370.

⁹² Ivica Miškulin, *Iz života 122. brigade*, Scrinia slavonica, 1, (2005) 338.-365.

⁹³ Davor Marijan, *Hrvatsko ratište 1990.-1998.*, : Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat, ur. Radelić Zdenko, 109.-120.

⁹⁴ Petrinović, *Prilike i nastajanje brigade*, 53

gubitkom dragocjenih stvari pa su neprestanim provokacijama (primjerice zatvaranjem plinovoda) pokušali ucijeniti Općinu Vinkovci. Nakon što im to nije uspjelo nastavili su iz mitraljeza gađati ciljeve po gradu. Ovaj napad bio je prvi izravni okršaj pobunjenih Srba i hrvatskih snaga na prostoru Vinkovaca. Svaki pokušaj pregovaranja nije urodio plodom pa je odlučeno da se napad izvede u potpunoj tajnosti. Odluka o izvršenju napada na Mirkovce bila je s ograničenim ciljem; razbiti agresorske snage na liniji Prišinci-željeznička postaja Vrapčana i omogućiti normalno odvijanje željezničkog prometa. Za većinu borbenih jedinica ovo je bilo prvo iskustvo bliske borbe s neprijateljem. Na žalost dogodilo se povlačenje.⁹⁵ Ponovna napadna akcija na Mirkovce poduzeta je dana 22. srpnja u njemu su sudjelovale jedinice 3.gardijske brigade (2.bojna) i lokalne 109. brigade s oko 800 ljudi.⁹⁶ Zadatak je bio u suradnji s 3. gardijskom i 109. brigadom potpuno neutralizirati protivnika i zauzeti neprijateljsko uporište. Žestoke borbe vođene su od 10 sati ujutro pa sve do poslijepodneva.⁹⁷ Prvotna situacija bila je povoljna za snage Zbora narodne garde, jer su pobunjeni Srbi bili pred predajom. U sukob se umiješala JNA sa zrakoplovima koji su granatirali položaje.⁹⁸ Hrvatske snage su bile osuđene na povlačenje. U napadu su poginuli pripadnici Zbora narodne garde: Dražen Abramović, Mato Božić, Vinko Dandić, Željko Jurčević, Franjo Jurčić, Vlatko Marinović, Tunjo Pejić, Ivan Pranjić, Mario Prusina, Nade Rogić, Marinko Šimunac i Dražen Tomšić.⁹⁹

4.3. 109. brigada u obrani grada Vinkovaca

Kada je sposoban vojni kadar izrazio želju za stupanjem u redove 109. brigade, prišlo se organizaciji mobilizacijskih središta. Osnovne stvari s kojima su pripadnici bili upoznati su njihova postrojba, dužnosti svakog pripadnika kao i vojnopolitička situacija na terenu na kojem su se nalazili.¹⁰⁰ Glavnina posla oko ustroja izvršena je od 15. do 28. svibnja. Broj pripadnika u početku bio je 1900 uz 90-95% popunjenosti.¹⁰¹ Ustroj 109. brigade bio je organiziran po uzoru na nekadašnje odrede teritorijalne obrane. Obrana grada organizirala se po mjesnim zajednicama, svaka mjesna zajednica imala je svog zapovjednika i svoju postrojbu.¹⁰² Crta obrane bila je postavljena tako da se ona nalazi na samom rubu grada. Sama postrojba bila je podijeljena na manje bojne jedinice: 1.bojna (koja je pokrivala područje od Ivankova do

⁹⁵ Petrinović, *Prilike i nastajanje brigade*,55.

⁹⁶ Isto,57.

⁹⁷ Runtić, *Istočnoslavonska ratna kronika*, 382.

⁹⁸ Isto,382.

⁹⁹ <https://zupanjac.net/na-danasnji-dan-22-7#>

(pristupljeno 26.8.2020.)

¹⁰⁰ Petrinović, *Prilike i nastajanje brigade*,43.

¹⁰¹ Isto,44,

¹⁰² Petrinović, *Prilike i nastajanje brigade*,107.

Rokovaca-Andrijaševaca).¹⁰³ Bojna je nakon mobilizacije imala 500 vojnika raspoređenih u 3 satnije.¹⁰⁴ Druga bojna bila je ustrojena krajem lipnja 1991. s područjem od Tovarnika do Vinkovaca.¹⁰⁵ Treća bojna je trebala braniti sam grad, time je zapovjednik bojne postao zapovjednik obrane grada.¹⁰⁶ Glavni zapovjednici bili su Josip Matić, Ivan Petrinović i Josip Zvirotić. Dana 18. studenog 1991. u mjestu Andrijaševci izvršena je mobilizacija četvrte bojne. Položaji četvrte bojne kretali su se od Novih Mikanovaca, Otoka i Komletinaca. Početkom siječnja 1992. bojna zauzima položaje u vinkovačkom naselju Mala Bosna.¹⁰⁷ Posebnu pažnju treba pridodati i petoj bojni koja se istaknula u bitci za Nuštar. Krajem 1991. zapovjedno mjesto se nalazilo u nuštarskom dvorcu. Na zapovjednom mjestu izmijenjivali su se Ivan Sesar-Skejo i Pero Drinovac.¹⁰⁸ Područje djelovanja 6. bojne protezalo se od Male Bosne (vinkovačkog predgrađa) do Cerića.¹⁰⁹ Uz borbene jedinice 109. brigade i 3. "A" brigade na širem području grada Vinkovaca djelovale su i sljedeće vojne postrojbe : Samostalna vinkovačka satnija, satnija željezničkog poduzeća Vinkovci, snage HOS-a, policajci PU Vinkovci i Varaždin, samostalna bojna iz Zagreba, 105. brigada iz Bjelovara, brigade iz Slavenskog Broda i Osijeka s dragovoljcima iz Hrvatske i inozemstva.¹¹⁰

Veza između vojske i civila u gradu bila je civilna zaštita koja je brojala oko 4000 pripadnika.¹¹¹ Prije početka ratnih djelovanja djelatnici civilne zaštite pomagali su u poljoprivrednim radovima, kako bi se žetva ljetine mogla donekle obaviti. Osposobljena su civilna i privremena skloništa. U gradu su također bili pripremljeni objekti za smještaj civila.¹¹² Civilna zaštita je također služila kao pomoć odredima Narodne zaštite. Civilna zaštita je pomagala u zbrinjavanju ranjenika i izbjeglica.¹¹³ Jedna od akcija civilne zaštite bila je slanje ugrožene djece i majki na Jadran. Civilna zaštita funkcionirala je kao dio općinskog kriznog stožera. Sustav uzbunjivanja funkcionirao je vrlo dobro, u 568 slučajeva svirao je znak opće opasnosti, dok je zračna opasnost svirana 58 puta.¹¹⁴ Pripadnici 109. brigade bili su jedni od mnogih borbenih odreda i brigada koji su pomogli obrani grada. Mnogi od njih položili su svoje živote u obrani svojih domova i svoga grada. Iz priloženog, može se vidjeti sinergija i zajedništvo svih vidova obrane, kako profesionalnih vojnih odreda, tako i dragovoljaca. U teškim vremenima

¹⁰³ Pavao Petričević; *Prva bojna*, u: 109. brigada na pragu Hrvatske: ur. Zlatko Virč,(Zagreb-Vinkovci,2011.)165

¹⁰⁴ Petričević, *Prva bojna*, 165.

¹⁰⁵ Ivan Grčić; *Druga bojna*, u: 109. brigada na pragu Hrvatske: ur. Zlatko Virč,(Zagreb-Vinkovci,2011.)188.

¹⁰⁶ Josip Senčić, *Treća bojna*,u: 109. brigada na pragu Hrvatske: ur. Zlatko Virč,(Zagreb-Vinkovci,2011.) 207.

¹⁰⁷ Antun Mirković: *Četvrta bojna* ,u :109. brigada na pragu Hrvatske: ur. Zlatko Virč,(Zagreb-Vinkovci,2011.) 226-227.

¹⁰⁸ Josip Matić : *Peta bojna i bitka za Nuštar*,u : 109. brigada na pragu Hrvatske: ur. Zlatko Virč,(Zagreb-Vinkovci,2011.) 235.

¹⁰⁹ Mirko Jelenić, Ivica Zupković : *Četvrta bojna*,u :109. brigada na pragu Hrvatske: ur. Zlatko Virč,(Zagreb-Vinkovci,2011.) 242.

¹¹⁰ Josip Matić: *Kako smo stasali* u: 109. brigada na pragu Hrvatske: ur. Zlatko Virč,(Zagreb-Vinkovci,2011.) 66.

¹¹¹ Krunoslav Šitum,*Djelovanje civilne zaštite*, u: „109. brigada na pragu Hrvatske“: ur. Zlatko Virč,(Zagreb-Vinkovci,2011.), 290

¹¹² Šitum, *Djelovanje civilne zaštite*, 290.

¹¹³ Isto,291.

postigla se ratna pobjeda i područje Vinkovaca ipak nije u cjelosti okupirano, unatoč svim planovima jugoslavenske vojske i njihovih lokalnih pobočnika, odnosno paravojnih odreda.

5. Vinkovci i okolica u ratnoj jeseni 1991.

5.1. Obrana Vinkovaca i okolice u jesen 1991.

Ljeto 1991. bilo je uvod u burnu jesen. Prijelazom iz rujna u listopad JNA je sve više okružila prostor oko Vukovara. U prijelazu s 29. na 30. rujna 252. oklopna brigada JNA se probila u sela Orolik, Slakovci, Srijemske Laze i Berak gdje je trebala izvršiti napad na prometnicu Vinkovci-Vukovar. Dana 1. listopada neprijatelji su zauzeli selo Marinaca. Zauzeće Marinaca bio je korak prema potpunoj blokadi Vukovara, tada je prekinuta komunikacija između Vukovara i Vinkovaca preko tzv. *kukuruznog puta*. Napad je izvršen iz pravca Petrovaca uz napad pješništva na Cerić i Tordince.¹¹⁵ Padom Cerića komunikacija Vinkovaca s Vukovarom je trajno prekinuta. Novi udarac za 109. brigadu bilo je zauzeće sela Đeletovci. Selo je agresoru bilo privlačno zbog bogatstva naftom i šumskom građom koji su se prodavali u Srbiju za vrijeme okupacije sela. Nigdje na području tzv. Krajine neprijatelj nije posjedovao ovakvu zalihu prirodnog bogatstva. Kao osiguranje od daljnjeg prodora neprijatelja pribjeglo se rušenju mostova preko rijeka Bosuta i Vuke u selima Nijemci i Privlaka.¹¹⁶ Rušenjem mostova spriječeno je daljnje napredovanje neprijatelja. Još su trebali biti srušeni mostovi kod Podgrađa i Nuštra. Nakon presijecanja „kukuruznog puta“ pristupilo se njegovoj deblokadi, za to su bile zadužene vinkovačka 109. brigada i 2. bojna 3. „A“ brigade.¹¹⁷ Nažalost bez pretjeranog uspjeha, jer JNA 3. listopada zauzima Cerić. Nakon Cerića oklopna 252. mehanizirana brigada pokušala je prodor prema Nuštru, no bez većeg uspjeha. Tih dana odigrala se bitka koja je bila važna i za sudbinu vinkovačkog područja. Ako bi Nuštar pao u ruke neprijateljske vojske, neprijatelj bi se dodatno približio Vinkovcima. Između 3. i 5. listopada snage JNA izvele su napad na Nuštar, koji je započeo žestokim udarom iz smjera Marinaca. U početnom stadiju bitke, agresor se uspio probiti do središta sela, odakle su izbačeni uz velike gubitke.¹¹⁸ Žestoke borbe počele su se voditi već na prilazima selu. U bitku su se uključila dva

¹¹⁵ Matić, *Kako smo stasali*, 86.

¹¹⁶ Marijan, *Bitka za Vukovar*, 381.

¹¹⁷ Petković Danijel, *Vinkovci i okolica u Domovinskom ratu*, (Vinkovci, 2019.), 47.

¹¹⁸ Petrinović, *Vinkovačka bojišnica*, 120.

¹¹⁹ Petković, 47.

tenka, s pripadnicima ZNG-a iz Varaždina.¹¹⁹ Nakon toga, uslijedio je veliki protuudar prema neprijatelju. Do kraja dana, neprijatelj se povukao iz sela. Napad je predvodila 252. oklopna brigada iz Kraljeva ojačana paravojsnim postrojbama, a branilo ga je oko domaćih pripadnika ZNG-a i policije. Obrana Nuštra dala je poticaj i potporu u teškim ratnim danima na području istočne Slavonije. Bitka za Nuštar dala je još vremena obrani Vukovara da odolijeva neprijatelju. Upravo preko Nuštra bit će pokušana deblokada već u potpunosti okruženog grada. Još jedan događaj u neprekinutom ratnom nizu bilo je zauzeće Tordinaca. Selo je branila mala skupina od 150 naoružanih vojnika i mještana koji su došli u pomoć borcima.¹²⁰ Uz ljudstvo zapovjednik obrane sela Josip Šarić-Šanto raspolagao je s jednim protuoklopnim bestrajnim topom, jednim ručnim bacačem i nekoliko zolja.¹²¹ Dan 25. listopada zapečatio je sudbinu obrane sela iz pravca Mlake u selo ulazi kolona tenkova. Snage 109. brigade onesposobile su nekoliko tenkova i tada je brigada ostala bez protuoklopnih sredstava.¹²² Napadač predvečer stavlja selo pod potpuni nadzor.

Protunapad nije uspio, jer se snage specijalne policije nisu odazvale u dovoljnom broju. U napadu je poginulo 7 i ranjeno 11 vojnika. Reakcije na gubitak Tordinaca bile su burne, a odgovornost za to pripisivani su isključivo na račun 109. brigade što je daleko od istine.¹²³ Stvarni razlog pada Tordinaca nije napuštanje bojišnice, nego nemogućnost da se odupre neprijatelju s više protuoklopnih sredstava.¹²⁴ Nakon što neprijateljska vojska nakon dugotrajnog otpora osvaja Tordince, preostalo civilno stanovništvo se s pripadnicima 109. brigade povlači iz sela.¹²⁵ Oni koji su ostali u selu, ubijeni su i bačeni u nekoliko masovnih grobnica odakle su tijela ekshumirana i većina identificirana 1997. Pokušaj vraćanja sela pod kontrolu hrvatskih snaga u noći s 25. na 26. listopada završio je neuspješno zahvaljujući slabom

¹²⁰ Marijan, *Bitka za Vukovar*, 392.

¹²¹ Grgurovac, *Vinkovci i okolica*, 18.

¹²² Petrinović, *Vinkovačka bojišnica*, 124.

¹²³ Šimun Penava, *Masovne grobnice Hrvata u selima Tordinci i Antin*, *Scrinia Slavonica*, 6, (2006,) 595.-628.

¹²⁴ Marijan, *Bitka za Vukovar*, 392.

¹²⁵ Isto, 393.

¹²⁶ Petrinović, *Vinkovačka bojišnica*, 127.

¹²⁷ Marijan, *Bitka za Vukovar*, 377.

¹²⁸ Isto, 378.

odazivu snaga za protunapad koje su trebale doći iz Osijeka.¹²⁶ Od 29. listopada jača pritisak JNA prema Vukovaru i Vinkovcima. Krajem listopada i početkom studenog hrvatske snage djelovale su u izviđačkim akcijama prema položajima protivnika.¹²⁷ Na području Vinkovaca česte su bile izvidničke akcije prema Mirkovcima.¹²⁸ Izvidničke akcije i neprestani udari na položaje doveli su do pada vojnog morala. Selo Nuštar koje se nalazilo na prometnici između Vukovara i Vinkovaca pretrpjelo je velike štete. Dana 1. listopada s padom Marinaca došli su teški dani za obranu Nuštra. Pravac Vinkovci-Marinci-Nuštar bio je važan u nastavku komunikacije između Vukovara i Vinkovaca.¹²⁹ Prije samog odsijecanja Vukovara preko Nuštra se vodila glavna opskrba oružjem i hranom.¹³⁰ Jedna od glavnih vojnih postrojbi koja je branila Nuštar bila je 2. bojna 3. gardijske brigade. Nakon pada Marinaca JNA je od 3. do 5. listopada poduzela veliki napad na Nuštar, ali u tome nije uspjela. Kao posljedica toga i kao lakši način obrane osnovana je Operativna grupa Vinkovci-Vukovar-Županja. Prema odluci glavnog stožera HV-a, odnosno zapovjedništva Operativne zone sa sjedištem u Osijeku, odlučeno je da se osnuje Operativna grupa Vinkovci-Vukovar-Županja sa ciljem povezivanja bojišnice.¹³¹ Operativna zona je također trebala pomoći boljoj koordinaciji borbenih snaga na terenu, a linija obrane je tako bolje povezana s glavnim stožerom. Rad iste započeo je 16. listopada 1991, kada je mjesto zapovjednika Mile Dedaković-Jastreba, a sjedište zone preuzeo je Vinko Vrbanac. S tim datum mjesto zapovjednika obrane Vukovara preuzima Branko Borković-Mladi Jastreba. Prema zapovjedi operativne grupe pokrenut je još jedan neuspješan napad na Karadžićevo, koji se dogodio 9. studenog. Nakon teške bitke izbijali su povremeni napadi, ali je Nuštar hrabro odolijevao sve do kraja rata. Nuštar je bio svjedok obrane i drame grada Vukovara sa svim braniteljima koji su dolazili iz proboja. Da se nije obranio Nuštar, gotovo sa sigurnošću možemo reći da bi obrana Vinkovaca bila mnogo teža.

5.2. Pokušaji deblokade Vukovara

Sredinom rujna bilo je jasno da se područje istočne Slavonije neće moći osvojiti bez jačeg vezanja snaga JNA na njenom teritoriju. Njezin cilj bio je blokirati snage u obrani Osijeka, Vukovara i Vinkovaca i staviti pod nadzor prometni pravac Šid-Vinkovci. Dio toga

¹²⁶ Pavao Petričević: *Prva bojna*, u: 109. brigada na pragu Hrvatske, ur: Zlatko Virč, (Zagreb-Vinkovci, 2011), 177.

¹²⁷ Marijan, *Bitka za Vukovar*, 381.

¹²⁸ Matić, *Kako smo stasali*, 85.

plana proveden je do kraja rujna. Početkom listopada nakon pada Marinaca HV je pokrenula planove za deblokadu Vukovara prema Bogdanovcima i dalje prema Nuštru.¹³² Zadaću deblokade toga pravca dobile su 109. brigada i 3. gardijska brigada Hrvatske vojske. Prema odluci zapovjednika operativne zone Osijek 109. brigada imala je zadaću zauzeti Ostrovo i Gaboš te nastaviti obranu pravca Vinkovci-Cerić-Marinci.¹³³ U manjim skupinama razvio se gerilski sustav ratovanja. Teške borbe na prilazima gradu nastavljaju se početkom listopada kada snage hrvatske vojske ostvaruju uspjeh zauzećem Karadžićeva.¹³⁴ Snage koje su sudjelovale u napadu na Karadžićevo bile su specijalna policija PU Varaždin, 3. gardijska brigada, jedan vod inženjerije 122. brigade, protuoklopna grupa zapovjedništva operativne grupe i 1. bojna 109. brigade. Mnogo veći su bili problemi s borbenom tehnikom. Unatoč svim poteškoćama hrvatske su snage u jutro 4. listopada pokušale tenkovsko-pješački napad prema Marincima.¹³⁵ Napad je zaustavljen zbog jake brojčane nadmoći neprijatelja. Iako je 109. brigada imala na raspolaganju i bateriju haubica od 122 mm, napredovanje je onemogućeno zbog samovoljnog odlaska vojske s bojišnice. U tijeku 10. listopada dobivena je zapovijed o izvršenju napada na pravcu Nuštar-Marinci sa zadatkom napada na Marince i omogućavanju komunikacije između Nuštra i Bogdanovaca.¹³⁶ Za izvršenje toga zadatka bili su angažirani dijelovi 2. bojne 3. "A" brigade s oko 60 ljudi, dio Samostalne vinkovačke satnije s 40 ljudi, dobrovoljačka postrojba iz Vukovara s 50 ljudi i specijalna postrojba PU Vinkovci.¹³⁷ Zapovjednik je vojnim postrojbama od tehnike ostavio 5 tenkova, 5 oklopnih vozila i topničku bateriju. Na drugoj strani za branitelje Vukovara dan je bio puno rizičniji od noći zbog neprekidnog djelovanja zrakoplovstva JNA po gradu.¹³⁸ Još jedan problem u organiziranju proboja bio je humanitarni konvoj organizacije „Liječnici bez granica“ koji je krenuo u Vukovar radi evakuacije ranjenika iz bolnice. Zbog takvih uvjeta proboj je dogovoren za 13. listopada. Napad je počeo u rano jutro 13. listopada. Snage specijalne namjene MUP-a ušle su u Marince, ali se nisu mogle zadržati u selu zbog nemogućnosti potpore protuoklopnim

¹³³ Marijan, *Bitka za Vukovar*, 382.

¹³³ Isto, 382.

¹³³ Petrinović, *Vinkovačka bojišnica*, 100.

¹³³ Isto, 100.

¹³³ Marijan, *Bitka za Vukovar*, 386.

¹³³ Isto, 387.

¹³³ Marijan, *Bitka za Vukovar*, 387.

¹³³ Petrinović, *Vinkovačka bojišnica*, 115.

snagama. Pješačke i motorizirane brigade HV-a naišle su na veliki otpor neprijatelja u području Henrikovaca.¹³⁹ Napadna djelovanja zaustavljena su odlukom zapovjednika operativnog stožera. Razlog prekidanja svih borbenih aktivnosti je propuštanje već spomenutog humanitarnog konvoja. Zatišje je JNA iskoristila za pojačanje svojih borbenih jedinica, što je smanjilo izgleda za uspjeh hrvatskih vojnih odreda. Gubici hrvatskih snaga bili su vrlo veliki 10 mrtvih, 44 ranjenih i 5 uništenih tenkova.¹⁴⁰ Upitno je da li bi Marinci bili oslobođeni i bez prisutnog konvoja.¹⁴¹ Prema Ivanu Petrinoviću, zapovjedniku 109. brigade, napad na dobro postavljenu obranu nije se mogao izvršiti iz pokreta. S postrojbama koje su tada bile na raspolaganju napad se trebao pripremati još par dana.¹⁴² Neuspjeh vojne akcije prenio se na neupjeh konvoja. Konvoj za pomoć ranjenicima nakon niza zaustavljanja je vraćen u vojarnu, a kasnije se vratio u Vinkovce.¹⁴³ Nakon 13. listopada borbene aktivnosti u području Nuštra i Bogdanovaca zadržale su se na topničkoj pripremi obrane. Što je bilo dovoljno za gađanje neprijateljskih ciljeva. Snage u teritoriju Vinkovaca ojačane su pješačkim bataljunom, baterijom haubica i baterijom protuoklopnih topova.¹⁴⁴ Konvoj je ponovno došao i obavio svoju misiju tek 19. listopada. Put toga konvoja nije prošao bez poteškoća, do Vinkovaca se putovalo 11 sati, inače bi taj put trajao dva sata. S danom 22. listopada crta obrane na prostoru istočne Slavonije kretala se od Koritne i Mrzovića u području Đakova do Jarmine, Nuštra i Privlake u prostoru Vinkovaca do juga na područje Otoka i Komletinaca. Taj prostor branila je 109. brigada i dijelovi 2. bojne 3. gardijske brigade. Početkom studenog pritisak na Vukovar jača. Nakon što su Bogdanovci pali u ruke neprijatelja, ponovno se počinje razmišljati o proboju neprijateljskog obruča. Plan za proboj bio je razrađen 11. studenog, namjera je bila probiti pravac Nuštar-Marinci-Vinkovci-Vukovar, osigurati stvoreni koridor i deblokirati Vukovar i Borovo naselje. Uz to trebale su se pojačati snage redovne obrane te redovna opskrba civilnog stanovništva i evakuacija bolesnih i ranjenih.¹⁴⁵ Proboj je pretrpio neuspjeh zbog raskoraka sa stanjem na terenu. Slabost angažiranih snaga osudila je ovaj proboj na neuspjeh.¹⁴⁶ Ovaj pokušaj bio je posljednji.¹⁴⁷ Daljnje aktivnosti na vinkovačkoj bojišnici uvelike su određene

¹⁴⁰ Isto, 115.

¹⁴¹ Marijan, *Bitka za Vukovar*, 387.

¹⁴² Isto, 389.

¹⁴³ Marijan, *Bitka za Vukovar*, 396.

¹⁴⁴ Isto, 396.

¹⁴⁵ Petrinović, *Vinkovačka bojišnica*, 130.

¹⁴⁶ <https://direktno.hr/direkt/ispod-radara-heroji-hrvatskog-neba-mirko-vukusic-i-marko-zivkovic-168969/>(pristupljeno 30.8.2020.)

skorašnjim padom Vukovara, kada se sigurnosna situacija dodatno pogoršava. U teškim i neizvjesnim danima obrane Vukovara dio vinkovačke brigade poslan je u pomoć gradu, uz velike pojedinačne žrtve.

5.3. Događanja na kraju 1991. i početku 1992.

Početak mjeseca prosinca donio je zadnju borbenu akciju hrvatskog zrakoplovstva na području istočne Slavonije. Iznad današnjeg grada Otoka neprijatelji su oborili zrakoplov kojim su upravljali Marko Živković i Mirko Vukušić, a s njima su još bili padobranci Ante Plazibat i Rade Griva.¹⁴⁸ Napad na selo Komletince bio je posljednji napad neprijatelja na vinkovačko područje prije potpisivanja Sarajevskog primirja. Ljudske gubitke u tom napadu imale su 105. brigada iz Bjelovara, kao i postrojba HOS-a. Bjelovarska brigada je došla na prostore sela Komletinci nakon uspješno završenih operacija Otkos 10 i Orkan '91. Upsjeh u prethodnim vojnim akcijama trebalo je biti jamstvo novih vojnih uspjeha. Upućivanje 105. brigade bila je nužnost, jer je time ojačano brojno stanje pripadnika na terenu. Bjelovarska brigada tako je postala prva brigada HV-a koju se slalo na borbene zadaće izvan mjesta prebivanja postrojbe.¹⁴⁹ Nisu svi pripadnici bili spremni djelovati na tom terenu, pa su česti bili pokušaji bijega. Neki su u tome i uspjeli. Razlozi za to su bili nesnalaženje u novom prostoru. Uvjeti pod kojima je izvršen napad bili su teški, po hladnom vremenu i gustoj magli. Pravodobnom reakcijom i paljbom iz svih sredstava prodor neprijatelja je spriječen. Ova borbena akcija bila je posljednji pokušaj navalne operacije srpskih postrojbi na šire vinkovačko područje. Isti dan, pokušao je napad na Osijek, ali bez uspjeha. Nakon mjeseci teškog borbenog djelovanja, u vremenu oko Božića svečanu prisegu dali su novi pripadnici 2.bojne, time su postali legitimni predstavnici u obrani svoje domovine.¹⁵⁰ Nakon primirja koje su potpisali Republika Hrvatska i UN uz posredovanje visokog predstavnika UN-a Cyrusa Vancea, određen je prekid vatre i smještaj snaga UN-a u posebne sektore. Kroz naredne mjesece hrvatske snage su zatišje iskoristile za jačanje svojih borbenih pozicija, ali i za demobilizaciju.¹⁵¹ To je bio znak da je prva faza ratnih djelovanja završena. Unatoč potpisanom primirju prostor grada Vinkovaca i dalje je bio izložen topničkim udarima.¹⁵² Iz Zapovjedništva su isticali da nisu uzvraćali na protivničku vatru. Na vanjskopolitičkom planu dogodila se još jedna velika stvar, zemlje tadašnje Europske zajednice donijele su odluku o priznanju suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske. To je dovelo do izljeva nemoći sa srpskih položaja u Mirkovcima, pucanjem su pokušali bilo što uništiti.¹⁵³

¹⁴⁹ Karaula Željko, *Sudjelovanje 105. brigade Hrvatske vojske iz Bjelovara u obrani istočne Slavonije (studen 1991.-srpanj 1992.) u: Domovinski rat i njegovi društveno ekonomski odrazi na razvoj hrvatskog istoka*, ur. Brekalo, Miljenko ; Buntić, Mate, i dr. (Osijek, 2016.) 169.- 192.

¹⁵⁰ Ivan Grčić, *Druga bojna u: 109. brigada na vratima Hrvatske (1991.-1992.)*, ur: Zlatko Virć,(Zagreb-Vinkovci,2011.),205.

¹⁵¹ Ivan Grčić, *Druga bojna*, 205

¹⁵² Davor Runtić, *Rat poslije rata*, 13.

¹⁵³ Grgurovac, *Vinkovci i okolica-ratne devedesete*, 23.

Kroz siječanj, veljaču i ožujak nije bilo većih vojnih aktivnosti od strane hrvatske vojske. Zatišje se iskorištavalo kako bi se utvrdilo stanje spremnosti u postrojbama i provela demobilizacija ljudstva. U travnju događali su se povremeni napadi na područje Otoka i Privlake uz nekoliko ranjenih. Nakon završetka ratnih djelovanja prostor vinkovačke bojišnice napustile su brigade s područja Zagreba i Bjelovara. Razlog njihovog odlaska bio je u svibnju položaje 109. brigadi su prepustili pripadnici 105. bjelovarske brigade i pripadnici 83. zagrebačke brigade.¹⁵⁴ Također dio ljudstva porijeklom iz Bosne i Hercegovine uputio se u nove bitke i iskušenja na ratištima Bosne i Hercegovine.¹⁵⁵ Na domaćem terenu zadatke nadzora terena konačno je preuzela 109. brigada. U narednim mjesecima nastavit će se djelomična demobilizacija ljudstva. Brigada se preoblikovala u 109. domobransku pukovniciju. Dio 109. brigade bit će jezgra nove gardijske brigade, Sokolova. U nju su također bile uvrštene i 204. vukovarska brigada, 108. brodska brigada, 109. vinkovačka brigada, 3. satnija 122. đakovačke brigade, 123. požeška brigada, 132. našička brigada i dio pripadnika 3. gardijske brigade.¹⁵⁶ Kao pričuvna brigada djeluje do 20. rujna 1994.¹⁵⁷ Kroz brigadu je u cijelom razdoblju rata prošlo ukupno 9.604 vojnika.¹⁵⁸

5.4. Civilne institucije u ratnim djelovanjima

Doprinos u ratnim događanjima dale su civilne institucije, jedna od njih bila je bolnica. Događaji u Borovu selu 2. svibnja 1991. označili su početak ratnog stanja u vinkovačkoj bolnici. Ubijeno je 12 policajaca, a ranjeno njih 21. Već sredinom srpnja 1991. Medicinski centar prima prve ranjenike nakon prvih napada na grad. Bolnica je uz pojačana dežurstva radila u donekle mirnim uvjetima sve do 14. rujna kada započinje opći napad na grad.¹⁵⁹ Uvjeti rada u bolnici postaju nemogući i bolnica se premjestila u podrumске prostorije gdje je ostala sve do 1. srpnja 1992.¹⁶⁰ Za operacijske zahvate bile su predviđene tri prostorije, a bolesnici su bili smješteni u zasebno. Prema dr. Josipu Dolanskom, koji je u to vrijeme bio ravnatelj bolnice, u razdoblju od 15. rujna do 15. listopada bilo je obavljeno više od četrdeset operacija dnevno.¹⁶¹ Izvanredna situacija nastavila se i nakon 15. studenog. Trajala je sve do potpisanog primirja na samom početku siječnja 1992. U neprekidnom dežurstvu ostaju kirurgija, otorinolaringolog, oralni kirurg i anesteziolog. Stanje neprekidnog ratnog djelovanja i neprijateljsko granatiranje

¹⁵⁴ Josip Matić, *109. brigada u 1992.*, u: *109. brigada na vratima Hrvatske (1991.-1992.)*, ur: Zlatko Virć, (Zagreb-Vinkovci, 2011.) 155.

¹⁵⁵ Matić, *109. brigada u 1992. godini*, 155.

¹⁵⁶ Petković, *Kronologija Domovinskog rata*, 8.

¹⁵⁷ Isto, 155.

¹⁵⁸ Isto, 156.

¹⁵⁹ Hodalić Željko, Švagelj Marija, *Pregled ranjenika u općoj bolnici Vinkovci tijekom Domovinskog rata*, Medicinski vjesnik 3-4, (1993) 171.-182.

¹⁶⁰ Hodalić, Švagelj, *Pregled ranjenika*, 171.

¹⁶¹ J.M., *Bolnica u ratnoj zoni*, Vinkovački list, 21.8.1992. 9.

odrazili su se na izgled bolničke zgrade. Na višim katovima je zaustavljen dovod grijanja.¹⁶² Zbog dužine bojišnice uspostavljene su pričuvne bolnice u Đakovu, Starim Mikanovcima i Županji. Kroz mjesec studeni bolnica je prolazila izazovne trenutke, jer je bila udaljena svega 400 metara od linije bojišnice.¹⁶³ U slučaju većih ratnih razaranja postavljena je priručna bolnica u prostoru robne kuće „Nama“ . Ipak, za nju nije bilo potrebe. Usprkos radu na prvoj crti bojišnice, trijaža bolesnika se odvijala na brz i učinkovit način. Također, bolnica je bila izolirana od ostatka grada, što je moglo prouzročiti probleme u transportu ranjenika i bolesnika. U samom kirurškom postupku djelovalo se po uputama ratnog stožera. Vrlo važnom se pokazala evakuacija ranjenika u sigurnije bolnice, tako da su se bolnički kapaciteti mogla rasteretiti za prijam novih ranjenika. Posljedice ratnih djelovanja bile su velike. Prema procjenama vojnih stručnjaka na bolnicu je padalo između 5000 i 7000 projektila iz teškog dalekometnog oružja. Izravna novčana šteta iznosila je oko 37 milijuna tadašnjih njemačkih maraka.¹⁶⁴ Zaključno, bolnica se pokazala iznimno sigurnom i pouzdanom u pomoći obrani grada. U odnosu na susjedne bolnice, posebice u odnosu na bolnicu u Vukovaru, nije bila razorena u potpunosti. Velikom suradnjom i požrtvovnošću medicinskog osoblja životi velikog djela stanovnika grada Vinkovaca i susjednih sela bili su spašeni. Također se vrlo važnom pokazala i suradnja s drugim bolničkim ustanovama, posebice onima u okolici Starim Mikanovcima i Đakovu, gdje su zbrinjavani teški ranjenici. Sinergija svih čimbenika na bojištu i izvan njega dovela je do prevladavanja početne krize i do konačne pobjede. S početkom ratnih djelovanja u Vinkovcima, knjižnica je bila na nišanu neprijateljske vojske. Dana 16. rujna pretrpjela je potpuno uništenje, po prvi put u svojoj povijesti. Pogođena je projektilom i uništena zapaljivim granatama. Izgorjela je u potpunosti. Prema izvješću Nacionalne i sveučilišne knjižnice iz 1990. samo dan prije vinkovačka knjižnica je posjedovala 71.521 primjeraka knjiga, 4000 članova i bogatu zavičajnu zbirku.¹⁶⁵ Već u veljači 1992. krenulo se s obnovom knjižnice uz mnoge humanitarne akcije. Kao privremeni smještaj poslužila je zgrada nekadašnjeg radničkog sveučilišta.¹⁶⁶ Iz Beča je dopremljen bibliobus. Uz knjižnicu gađani su drugi civilni objekti u središtu grada; katolička crkva sv. Euzebija i Poliona, Gradski muzej, zgrada gimnazije i zgrada skupštine općine.¹⁶⁷ Sve te zgrade pretrpjele su velika oštećenja. Ratna zbivanja bila su izazovna za rad muzeja, sva vrijedna građa se trebala skloniti iz muzeja na sigurno.¹⁶⁸ Nakon prestanka ratnih djelovanja muzej je počeo s prikupljanjem etnološke

¹⁶² Isto, 171.

¹⁶³ Isto, 172.

¹⁶⁴ Isto, 172.

¹⁶⁵ Miljak Josipa, *Narodna knjižnica i čitaonica u ratnom razdoblju 1991./1992.* U: *Vinkovačka knjižnica iz pera I duše*, ur. Emilija Pezer, (Vinkovci, 2010.), 103.-107.

¹⁶⁶ Miljak Josipa, *Narodna knjižnica*, 104.

¹⁶⁷ Šalić Tomo, *Sjećanja na vinkovačku knjižnicu*, U: *Vinkovačka knjižnica iz pera I duše*, ur. Emilija Pezer, (Vinkovci, 2010.), 126.-127.

¹⁶⁸ Gligorević Ljubica, *Etnološki odjel Gradski muzej Vinkovci, Spomenica, 1946.-1996.*, ur: Ivana Iskra Janošić, (Vinkovci, 1996.), 44.

građe koja je spašena iz okupiranih sela.¹⁶⁹ Time se željelo podići svijest o potrebi obnove i očuvanje neprocjenjive kulturne baštine. I ostale civilne službe stavile su se na raspolaganje obrani grada Vinkovaca. U proljeće 1991. zbog vrlo nestabilne situacije prišlo se mobilizacijskoj procjeni.¹⁷⁰ Izvršeni su veliki napori kako bi građani imali barem osnovne uvjete za život. Radnicima kojima je bila određena radna obveza bili su raspoređeni po grupama, smjena je trajala cijeli dan. Grad je bio dobro opskrbljen vodom, kanalizacijska mreža je funkcionirala, ukopi su obavljani redovno. Nažalost materijalne štete su zabilježene na radnoj mehanizaciji i motornim vozilima. Ljudskih žrtava nije bilo. Civilni život u ratnim uvjetima bio je potpuno nemoguć. Svaki oblik ljudske aktivnosti bio je prebačen u skloništa, bez kvalitetnog odmora.¹⁷¹ Kroz sustav javnog priopćavanja upozoravalo se građane na znakove opće opasnosti i zračne opasnosti, kako bi se izbjegle nepotrebne civilne žrtve.¹⁷²

Ratna zbivanja nisu se osjetila samo na bojišnici, nego i u svim djelovima životima građana. Sve gradske civilne službe i institucije bile su uključene u ratna zbivanja, ali i same su bile meta istih.

Prilog 1. Rupa od projektila u samom centru grada Vinkovaca, (Vinkovački list, 4.10.1991.)

¹⁶⁹ Gligorević, *Etnološki odjel*, 44.

¹⁷⁰ Zvonimir Petričević, *Vinkovački vodovod I kanalizacija*, U: *109. brigada na pragu Hrvatske (1991.-1992.)*, (Vinkovci, 2011.), 294.

¹⁷¹ Sejfović Adelhaide, *Vinkovačka apokalipsa*, U: *Vinkovačka knjižnica iz pera i duše sjećanja*, ur. Emilija Pezer, (Vinkovci, 2011.), 117.

6. Vinkovačko područje u vrijeme mandata UNPROFOR-a

Vijeće sigurnosti UN-a svojom rezolucijom 743., donesenom 21. veljače 1992. odredilo je osnivanje zaštitnih jedinica UN-a, koje su kasnije djelovale pod skraćenim nazivom UNPROFOR. Glavna zadaća UN-ovih mirovnih snaga bila je kontrola primjene mirovnog sporazuma na terenu.¹⁷³ Trajanje mandata bilo je predviđeno za razdoblje od jedne godine, a sukobljene strane bile su pozvane na mirno rješavanje sukoba. U travnju 1992. snage UNPROFOR-a počele su se raspoređivati na područjima tzv. zaštićenih zona.¹⁷⁴ One su oblikovane od područja koje su pobunjeni Srbi okupirali tijekom 1991. godine.

Područje zaštićenih zona prostiralo se u četiri sektora: sektor istok obuhvaćao je prostore istočne Slavonije, Baranje i zapadnog Srijema.

Ostatak Slavonije pripadao je u prostor sektora zapad. Snage JNA su u početnom razdoblju boravka snaga UNPROFOR-a trebale pomoći jedinicama u razmještanju na odgovarajuća područja odgovornosti.¹⁷⁵ Osnovna zadaća mirovnih snaga bila je osigurati potpunu demilitarizaciju tada okupiranih područja.¹⁷⁶

Osim osiguranja sigurnosti glavno obilježje mirovnih snaga bila je uglavnom potpuna politička nepristranost u rješavanju sukoba.¹⁷⁷ S obzirom na prisutnu bliskost i razumijevanje između lokalnog srpskog stanovništva i postrojbe ruskog UNPROFOR-a, neutralnost se teško mogla dokazati. Upotreba sile trebala je biti samo u nužnoj potrebi, ako bi se događala incidentne situacije. Na prostore istočne Slavonije upućene su belgijska i luksemburška postrojba UN-a. Područje na kojem su se ove postrojbe zatekle bilo je u mnogočemu posebno, u političkom i društvenom pogledu. Sektor istok jedini je izravno graničio s teritorijem Srbije, uz prirodna bogatstva nafte i drva koja su eksploatirana od strane pobunjenih Srba.¹⁷⁸ Prema teritorijalnom ustroju sektor istok obuhvaćao je područja nekadašnje općine Beli Manastir, pojedina sela u istočnom djelu općine Vinkovci i područje istočnog dijela općine Osijek. Površina okupiranoga područja iznosila je oko 2153 km² s udjelom oko 17.15 % u okupiranim područjima cijele Republike Hrvatske.¹⁷⁹ Nacionalni sastav bio je šarolik (manji broj Mađara i Rusina), ali su Hrvati bili većinski narod. Prema nacionalnosti, sastavi UNPROFOR-a bili su podijeljeni u dvije postrojbe rusku i belgijsku. Ostali dio sektora, prostor istočne Slavonije,

¹⁷² Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 230.

¹⁷⁴ Isto, 231.

¹⁷⁵ Barić, *Srpska pobuna u Hrvatskoj*, 231.

¹⁷⁶ Nikolina Vuković, *Izigran sporazum, demilitarizacija istočne Slavonije*, *Scrinia Slavonica*, no.1, (2018), 486.-507.

¹⁷⁷ Vuković, *Izigrani sporazum* 487.

¹⁷⁸ Isto, 488.

¹⁷⁹ Isto, 488.

kontolirala je ruska postrojba UNPROFOR-a. Domaće stanovništvo srpske nacionalnosti dočekalo je ruski bataljun s gostoprimstvom.¹⁸⁰ Što i ne treba čuditi s obzirom na bliskost u jeziku i mentalitetu. Naravno, ne treba zanemariti ni povoljne vanjskopolitičke odnose kroz povijest. Broj pripadnika ruske postrojbe kretao se u brojcima od približno 900 ljudi.¹⁸¹ Glavni stožer za istočnu Slavoniju, Baranju i Srijem bio je smješten u Erdutu, mjestu uz obalu Dunava. Ne treba zanemariti ni povoljan strateški položaj ovoga mjesta u blizini granice sa Srbijom. Ovo je moglo biti znak za nesmetanu komunikaciju pobunjenog srpskog stanovništva sa Srbijom. Kasnije će to mjesto postati ishodištem procesa mirne reintegracije, koje će započeti potpisivanjem Erdutskog sporazuma. Raspoređivanje UNPROFOR-a započelo je u lipnju, a završilo u srpnju 1992.¹⁸² Pokazalo se da uvođenje potpunog mira nije bila laka zadaća, jer srpsko političko rukovodstvo nije pristajalo na uspostavu dijaloga s hrvatskim vlastima. To bi značilo brži povratak izbjeglica i prognanika. Takvi stavovi su se pokazali u povremenim kršenjima Sarajevskog primirja u svibnju 1992. Tada su iz topova gađani Belišće, Vinkovci, Osijek i Đakovo.¹⁸³ Kršenja primirja, odnosno povremena ratna djelovanja u vidu bombardiranja civilnih ciljeva događala su se sve do kraja ratnih zbivanja u kolovozu 1995. Pripadnici misije mogli su samo promatrati napade. Naposljetku, krajinski Srbi su zaključili da bi im ometanje mirovnog sporazuma mogla samo nanijeti štetu. Također, veliki problem postaje zaostalo privatno naoružanje koje su nalazilo u posjedu pripadnika paravojskih jedinica. Ta činjenica značila je otvoreno kršenje primirja, jer privatne osobe nisu smjele posjedovati pješачko naoružanje. Ono se skrivalo i uništavalo prije dolaska jedinica UNPROFOR-a.¹⁸⁴ Otvorena opstrukcija primirja mogla je značiti veće nevolje za krajinske Srbe pa je kompromis o razoružanju postignut tek u kolovozu 1992.¹⁸⁵ To je bilo vrijeme povremenih sukoba.¹⁸⁶ Novim sporazumom koji su Zagreb i Knin potpisali 1994. predviđena je uspostava linije razdvajanja. Bio je to uski pojas u kojem se oružane snage obaju zaraćenih strana nisu smjele nalaziti. Početkom travnja 1994. primjećena je slabija dinamika povlačenja oružja prema srpskoj strani.¹⁸⁷

Ponekad izvan zone razdvajanja događali su se otvoreni sukobi između UN-a i pobunjenih Srba. Tako su stanovnici Marinaca napali promatrače UNPROFOR-a.¹⁸⁸ Pripadnici ruskog bataljuna samo su promatrali napad bez dodatne reakcije. Osim napada na položaje HV-a srpski pobunjenici često su napadali i pripadnike UNCRO-a, snaga UN-a koje su došle na

¹⁸⁰ Vuković, *Izigrani sporazum*, 489.

¹⁸¹ Davor Runtić, *Rat poslije rata*, 145.

¹⁸² Vuković, *Izigrani sporazum*, 489.

¹⁸³ Isto, 493.

¹⁸⁴ Runtić, *Rat poslije rata*, 141.

¹⁸⁵ Vuković, *Izigrani sporazum*, 497.

¹⁸⁶ Grgurovac, *Vinkovci i okolica - ratne devedesete*, 27.

¹⁸⁷ Vuković, *Izigrani sporazum* 502.

¹⁸⁸ Isto, 502.

ovo područje nakon isteka mandata UNPROFOR-a. Događalo su se krađe vojnih vozila od strane pripadnika krajinske milicije.¹⁸⁹ Može se zaključiti kako je do oslobođenja dijela okupirane zapadne Slavonije u operaciji Bljesak život u područjima pod kontrolom UNPROFOR-a bio obilježen čestim kriminalnim radnjama, posebice krijumčarenjem i otimanjem prirodnih bogatstava. I sam boravak na tom području ponekad je značio sigurnosni rizik.

Zbog toga, učinkovitost misije Ujedinjenih naroda izazvala je hrvatske vlasti na traženje novih rješenja kroz političke pregovore i akcije na terenu. Stupanje na snagu Sarajevskog primirja donijelo je samo prividni mir na prostoru grada Vinkovaca. Već u siječnju 1992. izbijali su sporadični napadi iz smjera Mirkovaca. Također, iz smjera Cerića uočen je pokret više neprijateljskih tenkova prema već spomenutom naselju.¹⁹⁰ Međunarodno priznanje Hrvatske koje se dogodilo 15. siječnja, bilo je povod za još jedan žestoki napad neprijateljske vojske iz smjera Cerića prema gradu.¹⁹¹ Ovaj napad bio je izraz osvetničke nemoći, jer se međunarodno priznanje Republike Hrvatske dogodilo u granicama koje je obuhvaćao i privremeno okupirani teritorij. Iste večeri na vinkovačko naselje Slavija izvršen je napad iz raketa i topova prema stambenim zgradama.¹⁹² Također, na isti način je napadnut Nuštar. Do kraja mjeseca siječnja zabilježeno je više od sto kršenja primirja. Uz to treba napomenuti da hrvatska strana nije reagirala u punom intenzitetu na napade, odnosno odgovorala je samo u prijekoj potrebi. S druge strane tekle su ozbiljne pripreme za nastavak crpljenja nafte iz bušotina INE u Đeletovcima, Ilači, Srijemskim Lazama i Privlaci. Polako se počinje pripremati teren za dolazak UNPROFOR-a pa snage pobunjenika odnose sa sobom teško naoružanje. Tako su iz pravca Cerića zabilježene eksplozije.¹⁹³ Kroz mjesec travanj počinje konačno razmještanje snaga UNPROFOR-a u prostoru grada Vinkovaca. Proljeće 1992. donijelo je barem malo mira u grad i tada se pristupilo sanaciji oštećenja građevina uzrokovanih ratnim zbivanjima.¹⁹⁴ Nakon postignutih dogovora bilo je vrijeme da se isti provedu. Zaključno, glavni cilj UN-ove misije bila je uspostava trajnog mira na terenu i povratak izbjeglih i prognanih osoba. Položaj civila koji su ostali na zaštićenim područjima bio je težak. Preostalo stanovništvo bilo je izloženo zlostavljanjima, progonu i ubojstvima.¹⁹⁵ Prognanicima se pokušao otežati povratak naseljavanjem Srba iz drugih krajeva Krajine u njihove kuće. Mjesta iz kojih su te obitelji dolazile bila su osvojena od strane HV-a u oslobodilačkim operacijama od kraja 1991. Članovi

¹⁸⁹ Isto, 505.

¹⁹⁰ Runtić, *Rat poslije rata*, 13.

¹⁹¹ Isto, 13.

¹⁹² Isto, 20.

¹⁹³ Runtić, *Rat poslije rata*, 41.

¹⁹⁴ Grgurovac, *Vinkovci i okolica-ratne devedesete*, 27.

¹⁹⁵ Runtić, *Rat poslije rata*, 18.

naseljenih obitelji bili su zaposleni mahom u policijskim odredima RSK.¹⁹⁶ Izbjeglice i prognanici dugo su vremena bili kamen spoticanja između državnih i lokalnih vlasti. Težnje da se Vinkovci proglašaju sigurnom zonom i da se svi izbjegli vrte na to područje nije dočekano s odobravanjem. Isticao se podatak da je više od polovice selâ pod zaštitom UNPROFOR-a.¹⁹⁷ Hrvatska strana je radila na ostvarenju trajnoga mira na području grada. Tako su u svibnju 1994. otvoreni mali kontrolni prijelazi Mirkovci-Vinkovci i Nuštar-Bršadin.¹⁹⁸ Pripadnici mirovnih snaga opet su bili žrtve napada 1994., također u Marincima. Ruski bataljun nije krio svoju pristranost naspram Srba i svoju nesposobnost da razriješi situaciju. Svoje nezadovoljstvo situacijom iskazao je tadašnji vukovarsko-srijemski župan Matej Janković koji je inzistirao na odlasku ruskog bataljuna s područja istočne Slavonije.¹⁹⁹ Konačno oslobođenje hrvatskih krajeva u operaciji Oluja bila je provokacija za Srbe na istoku Hrvatske pa su odlučili odgovoriti napadom na uže gradsko središte Vinkovaca.²⁰⁰ U kritičnim situacijama mirovne snage bile su samo pasivni promatrači, jer su se čekali rezultati pregovora na višim razinama.

Kraj oružanih sukoba označio je novu stvarnost i naznaku bolje budućnosti za cijelu Slavoniju. Ali, i dalje se moralo suočiti s posljedicama ratnih zbivanja, kao što je velika količina zaostalih minsko-eksplozivnih sredstava.²⁰¹ Razdoblje od završetka ratnih zbivanja do početka mirne reintegracije donijelo je nove izazove za vojne strukture, ali i civilne vlasti. Veliki broj prognanih ljudi je čekao na povratak na svoja razrušena ognjišta. Uz infrastrukturu, obnova je čekala i gospodarstvo koje još uvijek nosi sa sobom posljedice ratnih zbivanja.

7. Gospodarske prilike na području grada Vinkovaca za vrijeme Domovinskog rata

Vrijeme društvenih i gospodarskih promjena s kraja 1980.-ih i početka 1990.-ih imalo je odjek i na prostoru nekadašnje općine, a danas grada Vinkovaca. Sam početak 1990.-ih označila je tranzicija iz planskog, socijalističkog sustava u tržišni kapitalistički. Gospodarska tranzicija je prolazila kroz nekoliko faza, a prva faza je trajala do 1993. godine.²⁰²

Formiranje tržišnog društva na prostoru Hrvatske oblikovalo se u složenim okolnostima rata, koji je svoje znakove pokazivao sve do kraja 1990.-ih. Potkraj 1990.-ih nagomilani dugovi dolaze na naplatu, a to se odrazilo u općoj recesiji i dubokim podjelama u stanovništvu.²⁰³ Na

¹⁹⁶ Isto, 120.

¹⁹⁷ Runtić, *Rat poslije rata*, 277.

¹⁹⁸ Vuković, *Izigrani sporazum*, 502.

¹⁹⁹ Isto, 504.

²⁰⁰ Grgurovac, *Vinkovci i okolica*, 36.

²⁰¹ Isto, 36.

²⁰² Čavrak Vladimir, *Regionalna podjela i regionalizacija Republike Hrvatske*, u: *Gospodarstvo Hrvatske*, ur. prof. dr. sc. Vladimir Čavrak, 331.

²⁰³ Franičević Vojmir, *Politička i moralna ekonomija u prvom desetljeću tranzicije u Hrvatskoj*, *Politička misao*, no.1.(2002.), 3-34.

žalost, prostor istočne Slavonije osjetio je negativne posljedice gospodarske tranzicije koje su još više potencirane razaranjima i štetom u Domovinskom ratu.²⁰⁴

Istočna Slavonija, regija u kojoj se nalaze i Vinkovci bila je posebice pogođena negativnim učincima ratnih djelovanja. Osim posljedica rata, Vinkovci kao i cijela regija trpe gospodarsko zaostajanje uslijed negativnih učinaka depopulacije, kao i nedostatak perspektive zbog smještaja na periferiji, odnosno granici države.²⁰⁵ Cijela regija se razvijala prije velikih društvenih i gospodarskih promjena u sferi samoupravnog socijalizma. I ovdje se pokušavalo ubrzanom industrijalizacijom učiniti poljoprivredu besperspektivnom i time privući što više ljudi u industrijske pogone. Već pred kraj razdoblja socijalizma pojavila se velika ekonomska kriza koja je uvelike utjecala i na raspad države. Na prostoru grada i okolice bila je razvijena drvna industrija u vidu Drvnoindustrijskog kombinata Spačva, proizvođača parketa i namještaja i područja pod upravom Poljoprivrednog kombinata Vinkovci, kao dvaju velikih industrijskih proizvođača koji posluju i danas.

Pogoršanjem ratnih zbivanja bio je posebno zahvaćen, primarni poljoprivredni sektor. Na područjima koji su se našli pod izravnim ratnim djelovanjima u ljeto 1991. bila je otežana sjetva pšenice, važne poljoprivredne kulture.²⁰⁶ Uz ratne poteškoće ni vrijeme nije bilo od koristi tamošnjim poljoprivrednicima. Često je padala teška i obilna kiša. Nadu u dovršetak poljoprivrednih radova davao je nadzor vojnika nad poljima.²⁰⁷ Nemogućnost obavljanja osnovnih poljoprivrednih radova mogla je donijeti osjećaje nelagode i nesigurnosti u već nesigurne seoske sredine. Mnogi lokalni poljoprivrednici i ostali seoski stanovnici bili su uključeni u obrane sela kroz seoske straže. Učestali preleti polja od strane neprijateljske avijacije, ali i oružani prepadi nisu pokolebali poljoprivrednike da ustraju u svom naumu ostanka na zemlji i obrane svoga doma.

Smirivanjem ratnih napetosti teškoće u poljoprivrednoj proizvodnji su se nastavile, ostali su problemi previsoke cijene repromaterijala. Veliki problem je i privremena zaposjednutost jednog dijela poljoprivrednih površina od strane neprijatelja.²⁰⁸

Vrlo važna sirovina osim poljoprivrednog zemljišta je šuma. Na širem području grada Vinkovaca djelovalo je u doba ratnih zbivanja nekoliko podružnica državne tvrtke „Hrvatske šume“. Osim vinkovačkog središta podružnice su se nalazile u Otoku²⁰⁹, Mikanovcima i Lipovcu. U prvih šest mjeseci 1991. u šumarijama zahvaćenima ratnim gibanjima bio je ostvaren ispodprosječan prinos u sječi drvne građe; Vukovar (32% od planiranog), Vinkovci

²⁰⁴ Šundalić Antun, *Osiromašivanje i nerazvijenost- Slavonija u očima njenih stanovnika, Socijalna ekonomija :časopis za ekološku misao*, no.1-2. (2006.), 125.-143.

²⁰⁵ Šundalić, 130.

²⁰⁶ (ž), *Nepožnjeveno dvije tisuće hektara*, Vinkovački list, 9.8.1991, 2

²⁰⁷ Isto, 2.

²⁰⁸ Vlasta Jemrić Marijan, *Iz poljoprivrednog poduzeća Ivankaovo : nimalo laka situacija*, Vinkovački list,

²⁰⁹ Od 1993. posebna jedinica lokalne samouprave, tada općina, od 2006. grad.

(42% od planiranog) , Gunja (30 % od planiranog). Razlog ovako lošim rezultatima bila je teška sigurnosna situacija u područjima koje su pripadale općinama Vinkovci, Vukovar i Županja. Manji prinosi obično su označavali pad sveukupnih prihoda. Naravno , neprijatelju je bilo važno staviti pod kontrolu veći broj šumskih područja kako bi mogao raspolagati većim količinom šumske građe i sa njome nesmetano trgovati prema području Srbije.

Unatoč negativnim pokazateljima, Hrvatske šume su ostvarile prihod od 31 milijun dinara.²¹⁰ S obzirom na ratne okolnosti, poteškoće u poslovanju bile su neminovne. A, izvori ostvarivanja prihoda bili su dodatno ograničeni s ratnim zbivanjima. Unatoč svemu, poslovanje Hrvatskih šuma može se ocijeniti stabilnim. Usporedno s šumarstvom prihod je ostvarivala i drvoprerađivačka industrija, čiji je temelj bio Drvnoindustrijski kombinat Spačva. Drvnoindustrijski kombinat Spačva je proizvođač namještaja, ova tvornica je i danas jedan od nosivih stupova vinkovačkog gospodarstva. I „Spačva“ se u ratnim godinama nosila s naplatom zaostalih potraživanja.²¹¹ Dio zaliha koji je bio spremljen u skladištima bio je spreman za prodaju po dvostruko manjim cijenama. Također, proizvodi drvne industrije „Spačva“ trebali su poslužiti kao i podrška u obnovi ratom nastradalih područja.²¹² Operativni planovi , koji iznešeni u srpnju 1992. su uglavnom bili ostvareni. No, problemi su ipak postojali s plasmanom gotovih proizvoda odnosno trupaca i furnira pa su se ti proizvodi uglavnom izvozili.²¹³ Najviše se tada izvozilo na područja susjednih država, odnosno država nastalih raspadom Jugoslavije. Zbog ratnih zbivanja put do tržišta bio je sve samo ne lagan. Također, jedan dio radnika je i dalje bio na bojištu, što je bio problem svih industrijskih pogona u gradu. Brojke ipak nisu mogle govoriti o određenom poslovnom uspjehu, jer je ostvarena polovica prihoda od izvoza, negdje oko milijun tadašnjih njemačkih maraka. Dakako, poslovanje je bilo određeno ratnim zbivanjima kao važnim čimbenikom u ostvarivanju bolje dobiti. Privreda istoka Hrvatske do prije okupacije je imala u svome sastavu i naftna polja. Glavna naftna polja nalazila su se na području sela Đeletovci. Ostala naftna polja uključivala su područja Ilače, Komletinaca, Lovasa, Nijemaca, Orolika, Srijemskih Laza, Šidskih Banovaca i Tovarnika.²¹⁴ Ove bušotine koristilo je poduzeće Ina- naftaplin sve do zauzeća sela od strane JNA i paravojskih postrojbi 1. listopada 1991.

Ne računajući samu naftu i plin , vrijednost cijeloga postrojenja iznosila je oko 150 milijuna američkih dolara.²¹⁵ Rat je prekinuo rast proizvodnje nafte, prije početka ratnih zbivanja proizvodnja nafte i naftnih derivata iznosila je 779 kubičnih metara nafte, što je na

²¹⁰ *Rezultati poslovanja uprave šuma Vinkovci*, Vinkovački list, 9.8.1991.

²¹¹ Josip Karšaj, *Na redu su rasprodaje*, Vinkovački list, 29. listopada 1993., 9.

²¹² Isto, 9.

²¹³ Josip Karšaj, *U srpnju nešto manji izvoz*, 14. kolovoza, 1992. 5.

²¹⁴ Ivica Miškulin, „Janus i plava kaciga: naftna polja zapadnog Srijema i mirovne operacije Ujedinjenih naroda 1992.-1998.“, *Scrinia Slavonica* 17 (2017.), 379.-401.

²¹⁵ Miškulin, 380.

godišnjoj razini iznosilo 226. 131 tonu.²¹⁶ Naftna područja veliko su prirodno bogatstvo ovog kraja Slavonije, proizvodnja i profit INE osobito je patio tijekom procesa okupacije od 1992.-1998. kada su prostori naftnih bušotina pripadali tvrtki koja je osnovana u svrhu crpljenja naftnih bogatstva. Izravni prihodi od naftnih bušotina uvelike su popunjavali državni proračun Republike Srpske Krajine. Naftna polja došla su pod nadzor zaštitnih snaga UN-a 1992. Objekti operacije bazirale su se na jednostavnom principu, osiguranju mira na područjima pod okupacijom. Kako je već prije spomenuto, na područjima istočne Slavonije djelovale su ruska, luksemburška i belgijska postrojba UNPROFOR-a. Primarni zadatak snaga UN-a bila je potpuna stabilizacija zaposjednutih područja. Kako u sigurnosnom, tako i u gospodarskom smislu.²¹⁷ Prije uspostave stabilnih političkih odnosa, bila je nužna demilitarizacija osvojenih područja.²¹⁸

Također, snage UNPROFOR-a, kasnije i UNCRO-a²¹⁹ imale su zadaću čuvanja dragocjenih naftnih resursa od daljnje pljačke i uništenja.

U ljeto 1992. krajinski Srbi su pokazali dobru volju za rješavanjem sukoba i provedbom mirovnog sporazuma na terenu, ali istovremeno dovesti situaciju u stanje blokade. Takva situacija dovela je snage UNPROFOR-a do potpunog izostanka reakcije na neprestane provokacije sa srpske strane. Kako bi ostvarivali svoje strateške interese i očuvanja zaliha novca, pobunjeni Srbi su i dalje držali pod kontrolom dragocjena naftna polja. U drugoj polovici 1992. naftna polja Slavonije i Srijema ušla su u sastav državne „tvrtke“ Naftna industrija Krajine (NIK) sa sjedištem u Mirkovcima.²²⁰ Zbog svoga strateškog značenja NIK je bio pod izravnom kontrolom Vlade u Kninu. U lipnju 1992. nakon priprema za nastavak izvlačenja nafte, ponovno je pokrenuta proizvodnja. Nafta se prevozila na preradu u veliku rafineriju Naftne industrije Srbije u Pančevu. Nafta koja se proizvodila u spomenutoj rafineriji pomagala je gospodarstvu Srbije, uvelike pogođenom gospodarskim sankcijama. Povezanost gospodarskih struktura u Srbiji (tada Saveznoj Republici Jugoslaviji) i tzv. Krajini. Korist od izvlačenja nafte i naftnih derivata Srbija nije u adekvatnoj količini vraćala natrag u Slavoniju.

Suradnja između NIK-a i Naftne industrije Srbija počela se odvijati u ljeto 1992. kada se prvih 124 tone odvezlo na preradu.²²¹ Broj preveženih tona porastao je na 224 do studenog iste godine. Nafta se vraćala krajnjim korisnicima u svrhu benzina koje se dostavljalo na benzinskim crpkama širom države. Težnja za kontrolom naftnih rezervi bila je sve jača, pa su

²¹⁶ Miškulin, 380.

²¹⁷ Isto, 381.

²¹⁸ Vuković, 486.

²¹⁹ Skraćeno od *United Nations Confidence Restoration Operation in Croatia*, na hrvatskom *Operacija za obnovu povjerenja u Hrvatskoj*

²²⁰ Miškulin, 383.

²²¹ Miškulin, 383.

se bile izražene težnje za novim naftnim poduzećem. Prihodi od nafte trebali su se slijevati u jedno središte moći, a to je bio Vukovar. Naftna polja su često bila pod utjecajem lokalnih gospodara rata, koji su prihode spremali u svoje džepove, a državnu blagajnu ostavljali relativno praznom. Kako bi se novac zadržao u jednoj blagajni, vlasti su zatražile osnutak poduzeća *Krajina-petrol* sa središtem u Vukovaru.²²² Ne zna se kako je ovaj zahtjev završio, ali je bilo jasno kako je stvar kontrole nad tržištem nafte bile predmet rasprava među vlastodržcima u područjima istočne Slavonije. Sukobi su se događali i na lokalnoj razini, jer su naftna polja još uvijek čuvale paravojne formacije, među njima tzv. *Arkanovi tigrovi*. Kaos i bezvlašće na zaposjednutom području dodatno su naglašavali nemogućnost kontrole za hrvatsku državu, ilegalnog crpljenja nafte. Prihodi su išli u privatne džepove. Za hrvatske vlasti trgovina naftom na području Đeletovaca predstavljao je, sasvim sigurno, otvorenu krađu prirodnog bogatstva istočne Slavonije i zapadnog Srijema. Snage UN-a nisu mogle u potpunosti odgovoriti na sve veći gospodarski i sigurnosni problem na području zaposjednutom od strane pobunjenih Srba. Isprva su se takvi postupci negirali, što je bilo jasno s obzirom na položaj i ulogu ruskog bataljuna UNPROFOR-A.²²³ U skladu sa svojom stavom o nemiješanju u sukobe, UN-ove mirovne snage su promatrale izvlačenje nafte i naftnih derivata, što je dodatno naglašavalo nepovjerenje hrvatskih vlasti u sposobnost UN-a u mirno rješavanje sukoba.²²⁴ Također, jedan od razloga zašto su se i dalje crpile đeletovačke naftne rezerve je i strateški položaj sela uz desnu obalu Bosuta. Napuštanje ovakve strateškog mjesta nije dolazilo u obzir, jer se selo nalazilo na samoj liniji razdvajanja između hrvatskih i srpskih snaga.²²⁵ Sukladno propasti politike demilitarizacije, propalo je i povjerenje hrvatskih vlasti da će misija UN-a postići željene rezultate. Zbog toga su počeli rasti pritisci na UN. Tako su se počeli događati sporadični napadi na naftna polja u svrhu daljnjeg pritiska na pobunjene Srbe. Pritisak hrvatskih vlasti na UN doveo je do priznanja da se ipak nešto događa na odmenutim područjima. Moralo se priznati da je situacija potpuno različita u usporedbi s onim što se prikazuje na van.²²⁶ Na dalje, nafta je bila korisna i kao sirovina za održavanje državnog aparata. Površine pod nadzorom NIK-a prostirale su se na 32 proizvodne bušotine.²²⁷ Kako se sigurnosna situacija pogoršavala, financiranje vojske se pokazalo teškom zadaćom. Također, problem nefunkcioniranja paradržavnih struktura pokazalo se i u nemogućnosti modernizacije ratnih postrojenja. Zbog toga, nafta je bila puno slabije kvalitete.²²⁸ U 1993. kontrolu nad postrojenjima NIK-a je preuzela lokalna krajinska vlast. Unatoč uvedenim gospodarskim

²²² Isto, 383.

²²³ Isto, 384.

²²⁴ J.Karšaj, *UNPROFOR ne može spriječiti izvođače radova*, Vinkovački list 14.kolovoz.1992., 2.

²²⁵ Miškulin, 385.

²²⁶ Isto, 385.

²²⁷ Miškulin, 386.

²²⁸ Isto, 387.

sankcijama koje su bile uvedene, krajinska vlast je i dalje nesmetano prevozila naftu do svog konačnog odredišta u Srbiji. Teška gospodarska situacija je tražila i najmanju priliku za ostvarivanjem profita. Dragocjeni su izvori su morali biti pod neprestanim nadzorom. Taj nadzor su preuzele paravojne jedinice, tzv. Škorpioni pod zapovjedništvom Slobodana Medića-Boce.²²⁹ Ponekad su se događali i sukobi između hrvatskih i lokalnih srpskih snaga. Zato je osiguranje bio dodatni prioritet u gospodarenju naftom i plinom na okupiranim područjima. Ni u 1994. Situacija se ne mijenja u korist hrvatskih vlasti unatoč opetovanim prosvjedima. Održavanje *statusa quo* i neizazivanje novih sukoba bila je deviza kojom se koristio UNPROFOR. Tijekom 1994. i 1995. proizvodnja nafte se odvijale u neštom manjem opsegu. Razlog tomu bili su tehnički nedostaci u opremi koja je trebala odvoziti naftu na preradu. Na teren je nakon prestanka ratnih sukoba došao UNCRO. Prema UNCRO-u, dnevna proizvodnja sirove nafte iznosila je oko 700 tona sirove nafte i 50.000 kubičnih metara plina.²³⁰ Razmjer pljačke istočnogslavonskog područja vidio se u tome da se samo četvrtina proizvedene nafte vraćala u kraj iz kojeg je potekla. Godina 1995. donosi konačni kraj ratnih zbivanja i potpisivanje mirovnog sporazuma kojim se istočna Slavonija trebala u potpunosti reintegrirati u ustavnopravni poredak Republike Hrvatske. Spremnost na kompromis i dogovor između krajinskih Srba i hrvatskih vlasti doživjela je prvi test upravo na đeletovačkim naftnim poljima. Pristanak na dogovor i suradnju bio je težak i mukotrpan. Taktika hrvatskih vlasti bila je što prije staviti naftna polja pod svoju kontrolu, jer bi to značilo konačni gospodarski slom Slavnskobaranjske oblasti. Nakon dugih iscrpljujućih pregovora stručnjaci INE konačno su ušli u prostore đeletovačkog postrojenja. Predstavnici hrvatskih vlasti su se i dalje mogli uvjeriti kako je stanje na terenu ostalo nepromijenjeno. Ali, volja za određenim ustupcima ipak je postojala.

Naftna industrija Krajine je sredinom 1996., uslijed pritiska hrvatske strane konačno je zatvoreno naftno polje u Đeletovcima.²³¹ Lokalno stanovništvo bilo je pridobivano ponudama za gospodarsku suradnju i mogućnostima zaposlenja. Unatoč izdašnim mamcima, *Škorpioni* se nisu dali lako izvući. Zbog toga, pokrenuta je oružana intervencija. Jordanski odred UN-ovih snaga nasilno je upao u postrojenje i konačno prisilio *Škorpione* na uzmak.²³² Tek je ovo vojno zauzimanje dalo puni zamah procesu mirne reintegracije. U kolovozu 1996. Djelatnici INE konačno su ušli u đeletovačko postrojenje. INA je tada konačno preuzela brigu nad svim benzinskim crpkama. Ono što je važno za socijalni aspekt situacije, svi zaposlenici dotadašnjeg NIK-a ostali su raditi u INI. To je bilo posebno važno kao jamac opstanka srpske

²²⁹ Isto, 389.

²³⁰ Isto, 391.

²³¹ Miškulin, 396.

²³² Isto, 397.

zajednice na tom području. Također, mogli su lakše prihvatiti konačnu integraciju u hrvatsko područje. Kroz razdoblje privremene okupacije teritorija istočne Slavonije izvori nafte i plina predstavljali su “zlatnu koku” za krajinske vlastodršce. Ostali gospodarski subjekti bili su oštećeni ili uništeni u ratnim zbivanjima. Tako da je gospodarska aktivnost uvelike ovisila o eksploataciji naftnih izvora sa područje istočne Slavonije i zapadnog Srijema. Nakon prestanka izravne ratne opasnosti područja pod okupacijom postaju zaštićene zone UN-a. Na njihova područja dolaze zaštitni odredi Ujedinjenih naroda. Njihov zadatak bio je osiguravati naftna postrojenja i postupno ih dovesti pod kontrolu hrvatskih vlasti. Cijela akcija ipak nije polučila željeni uspjeh. Tako se i nafta nastavila odvoziti iz prostora Đeletovaca u rafineriju nafte u Pančevu. To je moglo značiti i dodatne gubitke za hrvatsko gospodarstvo. Nakon završetka ratnih zbivanja želja za povratkom naftnih polja bila je sve jača, tako da su napori hrvatskih vlasti i prijelazne uprave UN-a postupno jačali prema toj ideji. Trebalo je još malo vremena da se osokole pobunjeni Srbi da se prepuste INU Hrvatima. A, to se konačno dogodilo 1996. godine. Značenje naftnih postrojenja za gospodarstvo istočne Slavonije i dalje je veliko. Preuzimanje naftnih područja teklo je sporo i postepeno. Nakon preuzimanja naftnih postrojenja može se reći da je počela i konačna hrvatska kontrola nad ovim važnim prirodnim resursom. Zaključno, može se reći da je gospodarstvo istočne Slavonije pretrpjelo velike gubitke u ratnim zbivanjima, kako u području poljoprivrede , tako i u području industrije. Ratna zaposjednutost i razrušenost gospodarstva davala je dodatne napore za oporavak gospodarstva.

Zaključak

Razdoblje kraja 1980-ih i početka 1990.-ih označio je početak društvenih promjena na prostorima bivše Jugoslavije. Demokratske promjene dovele su do sloma komunizma i uspostave višestranačkog sustava. Na političku scenu stupa Hrvatska demokratska zajednica, kao predvodnica borbe za samostalnost Republike Hrvatske. Ta borba za samostalnost nije bila laka, jer je nedugo nakon prvih višestranačkih izbora u kolovozu 1990., izbila oružana pobuna dijela srpskog naroda koji je obitavao na području Republike Hrvatske. U proljeće 1991. oružana pobuna prerasta u opći sukob koji je na prostoru istočne Slavonije započeo pokoljem dvanaestorice pripadnika PU Vinkovci 2. svibnja 1991. godine. Nakon pokolja u Borovu Selu cestovni i željeznički promet u smjeru Vinkovaca prema Vukovaru i obratno bio je u blokadi. Blokada je bila izvršena od strane pobunjenih Srba koji su držali barikade i povremeno zlostavljali putnike u osobnim automobilima i vlakovima. Kroz mjesec kolovoz razotkrila se uloga dotadašnje savezne vojske, Jugoslavenske narodne armije koja se vojnom tehnikom i ljudstvom stavila na raspolaganje pobunjenim Srbima. Središte djelovanja JNA u gradu bila je vojarna „Đuro Salaj“, odakle su tenkovi vršili pokrete po gradu. Iz vojarne se također pucalo po civilnim ciljevima u gradu, češće tijekom kolovoza 1991. Prijelazom iz ljeta u jesen pobunjenici i JNA sve više vrše pritisak na šire vinkovačko područje s ciljem presijecanja veza između Vinkovaca i Vukovara, vezivajući dodatne snage u pokušaju osvajanja sela Nuštar. Početkom listopada ondje se odigrala bitka za opstojnost obrane ne samo Nuštra, nego i Vinkovaca. Vinkovački branitelji bili su izravni svjedoci agonije vukovarske obrane, dočekavši umorne i isprljene branitelje pristigle iz proboja. Kraj 1991. donio je posljednju ratnu operaciju obrane Komletinaca, koja je bila posljednji pokušaj neprijateljske vojske da zauzme šire područje Vinkovaca. Nakon Sarajevskog primirja potpisanog 2. siječnja 1992. intenzitet ratnih sukoba se smanjuje. Nakon potpisanog primirja događali su se povremeni napadi na grad iz neprijateljskih uporišta. Kao još jedan jamac mira i sigurnosti na istočni dio vinkovačke općine dolaze zaštitne snage UN-a, koje su trebale upravljati sigurnosnom situacijom i vratiti izbjeglice i prognanike. Nažalost, misija UN-a nije polučila očekivani uspjeh. Na kraju, može se reći kako je prostor današnjeg grada Vinkovaca i njemu susjednih općina dao svoj doprinos obrani Domovine, što kroz vojne postrojbe, što kroz civilne službe (zdravstvo, komunalne službe, civilna zaštita). Veliki teret ratnih zbivanja pretrpjelo je gospodarstvo koje je bilo pod izravnim udarom neprijateljskih snaga, ali i pod posebnim izazovom opstanka u teškim ratnim uvjetima.

Literatura i izvori

1. Barić Nikica, *Srpska pobuna u Hrvatskoj 1990.-1995.*, Zagreb 2005.
2. Barić Nikica, Bing Albert, Marijan Davor, Radelić Zdenko, Živić Dražen, *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, Zagreb, 2006
3. Čavrak Vladimir , *Gospodarstvo Hrvatske*, Politička kultura , Zagreb 2011.
4. Franičević Vojmir, *Politička i moralna ekonomija u prvom desetljeću tranzicije u Hrvatskoj*, Politička misao, no. 1., (2002.), 3.-34. Zagreb
5. Grčić Ivan ; „Druga bojna“,u:„109.brigada na pragu Hrvatske“:ur.Zlatko Virc,(Zagreb-Vinkovci,2011.)188
6. Gligorević Ljubica, „Etnološki odjel“, u : *Gradski muzej Vinkovci,Spomenica 1946.-1996, ur: Janošić Ivana Iskra*, (Vinkovci,1996.),44.
7. Grgurovac Martin, *Vinkovci i okolica ratne devedesete-slikopisne memoraliije 1991.-1997.*, Vinkovci 2014.
8. Hodalić Željko, Švagelj Marija, *Pregled ranjenika u općoj bolnici Vinkovci za vrijeme Domovinskog rata*,u:Medicinski vjesnik, vol. 25, no. (3-4), 171.-182., Osijek. 1993.
9. Jelenić, Mirko Ivica Zupković : Četvrta bojna, u : „109. brigada na pragu Hrvatske“: ur. Zlatko Virc, (Zagreb-Vinkovci,2011.) 242.
- 8.Knez Luka, *Demokratski procesi i početak srpske pobune na prostoru zadarske, benkovačke i obrovačke općine tijekom 1989 i 1990.*, Rostra (no.9) Zadar, 172.-201. 2018.
9. Knežević Domagoj, *Srpska demokratska stranka od konstituiranja višestranačkog sabora do početka srpske pobune u Hrvatskoj* , Zadar (no.60,) 411.-433. 2018
10. Marijan Davor, *Bitka za Vukovar*, Scrinia Slavonica, (no.2,) ,Slavonski Brod, 367.-402. 2002.
11. Marijan Davor, *Hrvatsko ratište 1990.-1998.*, u: *Stvaranje hrvatske države i Domovinski rat*, ur.Radelić Zdenko, 109.-120, 2006.
12. Matić Josip,*Peta bojna i bitka za Nuštar*,u : *109.brigada na pragu Hrvatske*: ur. Zlatko Virc,(Zagreb-Vinkovci,2011.) ,235.
13. Matić Josip, Kako smo stasali, u : *109.brigada na vratima Hrvatske*, ur: Zlatko Virc, (Zagreb, Vinkovci 2011.) ,79.
14. Miljak Josipa, *Narodna knjižnica i čitaonica u razdoblju 1991./1992.* U: Pezer Emilija , *Vinkovačka knjižnica iz pera i duše*, (Vinkovci,2010.) .121.
15. Mirković Antun, Četvrta bojna u:*109.brigada na pragu Hrvatske* ur.Zlatko Virc, (Zagreb-Vinkovci,2011.) 226-227

16. Miškulin Ivica, *Iz života 122. brigade Hv-a, 1991.-1993.*, Scrinia Slavonica, Slavonski Brod, 338.-365., 2005.
17. Miškulin Ivica, *Janus i plava kaciga-naftna polja zapadnog Srijema i mirovne operacije Ujedinjenih naroda*, Scrinia Slavonica 17 (2017), 379.-401.
18. Pauković Davor, *Posljednji kongres Saveza komunista Jugoslavije ;uzroci,tijek i posljedice raspada, Suvremene teme*, (vol.7,no.1) 21.-33., Zagreb 2014.
19. Penava Šimun, *Masovne grobnice Hrvata u selima Tordinci i Antin*, Scrinia Slavonica (no.2), Slavonski Brod, 595.-628., 2005.
20. Petričević Pavao; *Prva bojna, u : 109. brigada na pragu Hrvatske*: ur. Zlatko Virc, (Zagreb-Vinkovci,2011.), 165.
21. Petričević Zvonimir, *Vinkovački vodovod i kanalizacija*, u : *Iz života 109. brigade*, ur: Zlatko Virc, (Zagreb-Vinkovci,2010.), 294
22. Petrinović Ivan, *Prilike i nastajanje brigade*, u : 109. brigada na vratima Hrvatske, ur. Zlatko Virc, (Zagreb-Vinkovci,2011.) 58.-59.
23. Radelić Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji od zajedništva do razlaza*, (1945.-1990) Hrvatski institut za povijest i Školska knjiga, Zagreb 2006.
24. Rupiće Mate, *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990.-1995., Dokumenti institucija pobunjenih Srba u Republici Hrvatskoj*, Zagreb -Slavonski Brod, 2007.
25. Runtić Davor, *Rat prije rata, Vinkovci-Vukovar*, 11. siječnja-11. rujna 1991. Vinkovci 1994.
26. Runtić Davor, *Rat poslije rata*, Vinkovci-Vukovar-Županija, Neobična naklada, Vinkovci 1993.
27. Senčić Josip, *Treća bojna, u: 109. brigada na pragu Hrvatske*: ur. Zlatko Virc, (Zagreb-Vinkovci,2011.) 207.
28. Šalić Tomo, *Sjećanja na vinkovačku knjižnicu*, u : *Vinkovačka knjižnica iz pera duše i sjećanja* ur. Emilija Pezer, (Vinkovci,2010) 127.
29. Krunoslav Šitum, *Djelovanje civilne zaštite*, u: 109. brigada na pragu Hrvatske: ur. Zlatko Virc, (Zagreb-Vinkovci,2011.), 290.-291.
30. Šundalić Antun, *Osiromašivanje i nerazvijenost – Slavonija u očima njenih stanovnika*, Socijalna ekonomija, časopis za ekološku misao, no.1-2., 2006., 126.-143.
31. Vuković Nikolina, *Izigran sporazum demilitarizacija istočne Slavonije*, Scrinia Slavonica, (no.1), Slavonski Brod, 485.-507., 2018.
32. Dražen Živić, *Promjene narodnosnog sastava stanovništva gradskih naselja istočne Hrvatske 1910.-1991. Migracijske teme*, 99.-127., (no.1.-2,1998.) Zagreb, 1998.

Internetski izvori :

- <https://zupanjac.net/na-danasnji-dan-22-7#> (pristupljeno 26.8.2020.)

- <https://direktno.hr/direkt/ispod-radara-heroji-hrvatskog-neba-mirko-vukusic-i-marko-zivkovic-168969/> (pristupljeno 30.8.2020.)
- <https://direktno.hr/direkt/nakon-29-godina-prvi-put-zivotopisi-12-redarstvenika-ubijenih-u-borovu-selu-192582/> (7.7.2020)